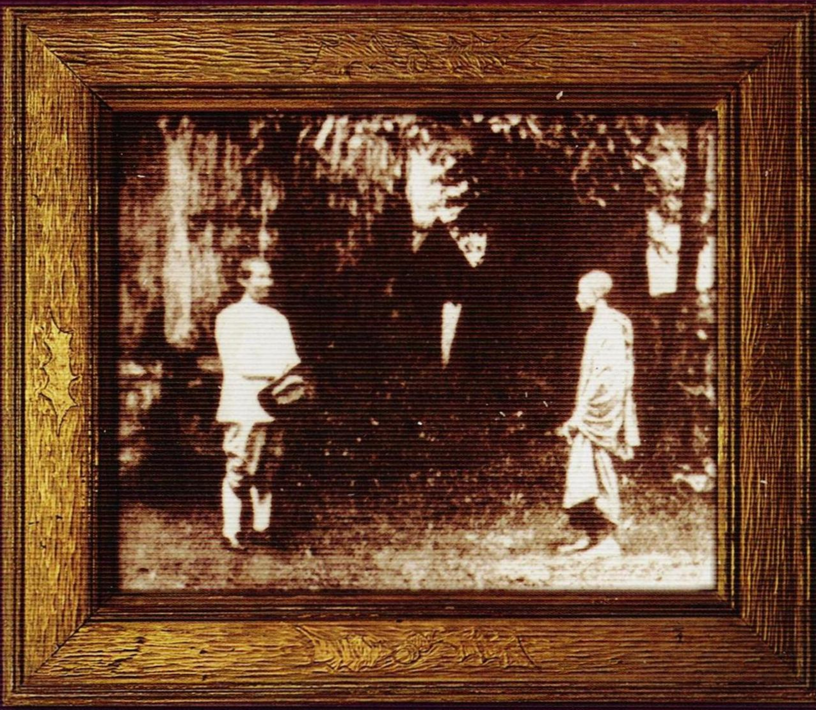
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา
พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพรหมบัณฑิต

(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D.)

ศาสตราจารย์ ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดพิมพ์ถวายมุทิตาสักการะ แด่

พระเถรานุเถระผู้มีอุปการคุณ ผู้บริหารระดับสูง คณาจารย์

พระเจ้าหน้าที่ ศิษย์เก่า และนิสิตปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ได้รับพระราชทาน สถาปนา เลื่อน และตั้งสมณศักดิ์

ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา

๕ ธันวาคม ๒๕๕๖

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา

(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D.)

พิมพ์พิเศษ : ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖

ดำเนินการโดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์ถวายเป็นมุทิตาสักการะ แด่ พระเถรานุเถระ ผู้บริหารระดับสูง คณาจารย์ พระเจ้าหน้าที่ ศิษย์เก่า และศิษย์ปัจจุบัน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้รับพระราชทาน สถาปนา เลื่อน และตั้งสมณศักดิ์
ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๕ ธันวาคม ๒๕๕๖

บรรณาธิการ : พระราชวรเมธี (ดร.ประสิทธิ์ พฺรหฺมรํสี)
กองบรรณาธิการ : พระศรีธวัชเมธี (ชนะ), พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์), พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร) พระโสภณวชิราภรณ์ (ไสว), พระครูคัมภีร์ปัญญาวิกรม (กำพร้า), พระมหาไพรัชน์ ธมฺมทีโป, พระครูวินัยธรสุกรี สุจิตฺโต

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๐๒ ๒๒๑ ๘๘๙๒, ๐๒ ๖๒๓ ๕๖๒๓ โทรสาร ๐๒ ๖๒๓ ๕๖๒๓

มุทิตาปรารภ

ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ในวันพฤหัสบดีที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ นี้ มีพระมหาเถรานุเถระผู้มีอุปการคุณต่อมหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับสูง คณาจารย์ พระเจ้าหน้าที่ ศิษย์เก่าและนิสิตปัจจุบัน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับพระราชทาน สถาปนา เลื่อน และตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นต่างๆ ดังมีรายนาม ต่อไปนี้

พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญยบัฏ

๑. พระธรรมวราภรณ์ (มนตรี คณิสฺสโร ป.ธ.๕, ศน.บ., M.A.) วัดเครือวัลย์วรวิหาร เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดเครือวัลย์วรวิหาร เจ้าคณะภาค ๑๑ (ธ) และกรรมการมหาเถรสมาคม ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏ ที่ **พระพรหมวิสุทธาจารย์**

๒. พระธรรมภาวนาวิกรม (ธงชัย ธมฺมธโช ป.ธ.๖, พธ.ด.-กิตติ์, คด.-กิตติ์) วัดไตรมิตรวิทยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ผู้ช่วยแม่กองธรรมสนามหลวงฝ่ายต่างประเทศ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏ ที่ **พระพรหมมังคลาจารย์**

พระราชาคณะชั้นธรรม

๓. พระเทพเมธาภรณ์ (เอื้อม ชุตินฺธโร ป.ธ.๖) วัดสนามพราหมณ์ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี รองเจ้าคณะภาค ๑๔-๑๕ (ธ) และเจ้าอาวาสวัดสนามพราหมณ์ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมวราภรณ์**

๔. พระเทพวงศาจารย์ (คูณ ขนฺติโก ป.ธ.๔, พธ.ด.-กิตติ์) วัดหนองแวง พระอารามหลวง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ และเจ้าอาวาสวัดหนองแวง ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมวิสุทธาจารย์**

๕. พระเทพปริยัติวิธาน (อำนวย จนฺทสาโร ป.ธ.๔, พธ.ด.-กิตติ์) วัดคลองโพธิ์ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ เจ้าคณะจังหวัดอุตรดิตถ์ และเจ้าอาวาสวัดคลองโพธิ์ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมมหาวีรานุวัตร**

๖. พระเทพสุธี (สงคราม อสิญาโณ ป.ธ.๙, พธ.ด.-กิตติ์) วัดไตรธรรมาราม อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจ้าคณะภาค ๑๖ และเจ้าอาวาสไตรธรรมาราม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมวิมลโมลี**

พระราชาคณะชั้นเทพ

๗. พระราชสารสุธี (ประสงค์ วราสโย ป.ธ.๘, ศน.บ., M.A.) วัดสิริกาญจนาราม อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี (ธ.) และเจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพเมธาภรณ์**

๘. พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.๙, พธ.ม.-กิตติ์) วัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เจ้าคณะจังหวัดนครปฐม และรองเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพมหาเจติยาจารย์**

๙. พระราชวิริยาภรณ์ (ศรีมูล มูลสิริ ป.ธ.๖, B.A., M.A.) วัดศรีอุโมงค์คำ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เจ้าคณะจังหวัดพะเยา เจ้าอาวาสวัดศรีอุโมงค์คำ และรองอธิการบดีวิทยาเขตพะเยา ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพญาณเวที**

๑๐. พระราชสุตาลังการ (สมควร ปิยสีโล ป.ธ.๙, พธ.ด.-กิตติ์) วัดนิมมานรดี เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เจ้าคณะภาค ๑๔ และเจ้าอาวาสวัดนิมมานรดี ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพสุธี**

๑๑. พระราชมุนี (ธนู วรธนุ ป.ธ.๔, ศน.บ.) วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพโมลี**

๑๒. พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ พธ.ด.-กิตติ์) วัดโสธรวราราม อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบางปะกง เจ้าอาวาสวัดโสธรวราราม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพสิทธิญาณรังษี วิ.**

๑๓. พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทฺโธ B.A., M.A., Ph.D., พธ.ด.-กิตติ์) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร หัวหน้าพระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาล และเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา อินเดีย ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพโพธิวิเทศ**

พระราชาคณะชั้นราช

๑๔. พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว น.ธ.เอก, M.A.) วัดพระธรรมกาย อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชภาวนาจารย์ วิ.**

๑๕. พระเมธีธรรมาลังการ (ประยุทธ ภูริทตฺโต ป.ธ.๙, พธ.บ., M.A., Ph.D.) วัดพระบาทมิ่งเมือง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เจ้าคณะจังหวัดแพร่ เจ้าอาวาสวัดพระบาทมิ่งเมือง และรองอธิการบดีวิทยาเขตแพร่ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชเขมากร**

๑๖. พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พฺรหฺมรํสี ป.ธ.๕, พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D.) วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร และเลขานุการเจ้าคณะภาค ๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชวรเมธี**

๑๗. พระรัตนโภาสวิมล (สมยง กตปุญฺโญ ป.ธ.๗) วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร เจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร และเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชรัตนโมลี**

๑๘. พระภาวนาวิสุทธิคุณ วิ. (อรุณ อรุโณ ป.ธ.๓) วัดพุทธภูมิ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เจ้าคณะอำเภอเมืองยะลา และเจ้าอาวาสวัดพุทธภูมิ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชมงคลวุฒาจารย์ วิ.**

๑๙. พระพิศิษฏ์พัฒนพิธาน (ดาวเรือง อาจารคุโณ น.ธ.เอก) วัดหนองหอย อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี และเจ้าอาวาสวัดหนองหอย ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชวัลภาจารย์ วิ.**

๒๐. พระปัญญารัตนาภรณ์ (สมชาย ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๔, พธ.บ.) วัดศรีเอี่ยม เขตบางนา กรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดศรีเอี่ยม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชรัตนเมธี**

๒๑. พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี ป.ธ.๙, พธ.บ., ศษ.บ., อ.ม.) วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร รักษาการเจ้าคณะเขตบางกอกใหญ่ และเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชปริยัติโมลี**

๒๒. พระศรีสุธรรมมุนี (บุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ.๘, ปว.ค., พธ.บ., พธ.ม.) วัดพิชยญาติการาม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง และผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชรัตนมุนี**

๒๓. พระเมธีรัตโนดม (วันชัย กนฺตจารี ป.ธ.๗ พธ.บ.) วัดบึง พระอารามหลวง อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา รองเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา และเจ้าอาวาสวัดบึง ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชสีมาภรณ์**

พระราชาคณะชั้นสามัญ

๒๔. พระครูสันติปัญญาภรณ์ (ประสงค์ ภูริปญฺโญ น.ธ.เอก) วัดเชกาเจติยาราม พระอารามหลวง อำเภอเชกา จังหวัดบึงกาฬ เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ และเจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระวิชัยธรรมคณี วิ.** สย.

๒๕. พระมหาทอง จานคุโณ ป.ธ.๙ วัดเขาสมโภชน์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี รองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี และเจ้าอาวาสวัดเขาสมโภชน์ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระภาวนาสมณคุณ วิ.** สป.

๒๖. พระครูศรีจริยาภรณ์ (ชรัช อุชุจาโร ป.ธ.๖) วัดตานีนรสโมสร อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี รองเจ้าคณะจังหวัดปัตตานี และเจ้าอาวาสวัดตานีนรสโมสร ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระสิริจริยาลังการ** สป.

๒๗. พระครูศรีรัตนาลังการ (บุญเพ็ง รตนเมธี ป.ธ.๖) วัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย และเจ้าอาวาสวัดโพนชัย ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระสิริรัตนเมธี** สป.

๒๘. พระครูเขมวงศานุการ (เกษม ปสนฺนจิตฺโต ป.ธ.๓) วัดนิโครธสังฆาราม อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา รองเจ้าคณะจังหวัดยะลา และเจ้าอาวาสวัดนิโครธสังฆาราม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระโสภณธรรมมุนี** สป.

๒๙. พระครูอนุสรธรรมคุณ (เกสร จานิสฺสโร น.ธ.เอก) วัดเหนือ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ และเจ้าอาวาสวัดเหนือ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระสุนทรธรรมประพุทธ์** สย.

๓๐. พระครูเกษมวิริยคุณ (เลียม ทนฺตจิตฺโต น.ธ.เอก) วัดแสงเกษม อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี รองเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี และเจ้าอาวาสวัดแสงเกษม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระรัตนโนภาสวิมล** สย.

๓๑. พระครูสิทธิคีรีรักษ์ (ประเชิญ ปสนฺนชวนจิตฺโต น.ธ.เอก, พธ.ม.-กิตติ์) วัดเขาทุเรียน อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก รองเจ้าคณะจังหวัดนครนายก และเจ้าอาวาสวัดเขาทุเรียน ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระสิทธิวรนายก** สย.

๓๒. พระมหาสนอง เตชวีโร ป.ธ.๙ วัดเชิงหวาย อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง และเจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระศรีวิสุทธิโสภณ** สป.

๓๓. พระครูวิสิฐนันทวุฒิ (ศิระ จรณธมฺโม ป.ธ.๔, พธ.บ., ศษ.ม., พธ.ด.) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เจ้าคณะอำเภอภูเพียง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง และรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระชยานันทมุนี** สป.

๓๔. พระครูปัญญาวรกิจ (อ่วม ปญฺญาวโร น.ธ.เอก) วัดโลการาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เจ้าอาวาสวัดโลการาม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระวิสุทธาจารคุณ** สย.

๓๕. พระครูพุทธิญาณโสภณ (ชวลิต จารุวณฺโณ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔) วัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน รองเจ้าคณะอำเภอป่าซาง และเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทตากผ้า ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระพุทธบาทพิทักษ์** สป.

๓๖. พระครูพิศาลจริยาภิวัฒน์ (อนันต์ ธมฺมโชโต น.ธ.เอก) วัดชัยมงคล พระอารามหลวง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระปัญญารัตนาภรณ์** สย.

๓๗. พระมหามงคล โสตฺถิมงฺคโล ป.ธ.๙ วัดไตรมิตรวิทยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระศรีวีรมุนี** สป.

๓๘. พระมหาจำลอง กตธมฺโม ป.ธ.๙ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดยานนาวา ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระศรีวชิราลังการ** สป.

๓๙. พระมหาศิริ สิริธโร ป.ธ.๙ วัดไชยชุมพลชนะสงคราม อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระเมธีปริยัติวิบูล** สป.

๔๐. พระมหาอิทธิยาวุธ ธีรวโร ป.ธ.๙ วัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระปริยัติโศภณ** สป.

๔๑. พระครูปลัดสัมพิพัฒนปัญญาจารย์ (วิศิษฏ์ ทสฺสนีโย ป.ธ.๗) วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระวิเชียรกวี** สป.

๔๒. พระมหาไสว ธีรโสภโณ ป.ธ.๗ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระภาวนาวิริยคุณ วิ.** สป.

๔๓. พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (ไสว โชติโก ป.ธ.๖, พธ.บ., พธ.ม.) วัดอรุณราชวราราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม และรองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระโสภณวชิราภรณ์** สป.

๔๔. พระครูปลัดสัมพิพัฒนธุตาภรณ์ (วิโรจน์ โชติญาโณ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระพิทักษ์บรมบรรพต** สป.

๔๕. พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิคุณ (ประมวล ปญฺญาวโร น.ธ.เอก) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระศรีศิลปาจารย์** สย.

๔๖. พระครูวิมลจันโทภาส (อ่าง สิริจนฺโท น.ธ.เอก, ป.ธ.๓) วัดใหญ่สว่างอารมณ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดใหญ่สว่างอารมณ์ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระนันทวิริยาภรณ์** สป.

๔๗. พระครูสุนทรพัฒนโกศล (ประจวบ อาทโร น.ธ.เอก) วัดศาลาแดง เขตบางแค กรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดศาลาแดง ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระพิพัฒน์วิริยาภรณ์** สย.

๔๘. พระครูไพศาลสาครกิจ (สมบัติ ฉนฺทชาโต น.ธ.เอก, พธ.ม.-กิตติ์) วัดเกตุมดีศรีวราราม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เจ้าอาวาสวัดเกตุมดีศรีวราราม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระภาวนาวิสุทธิคุณ วิ.** สย.

๔๙. พระครูปลัดวิมลสิทธิวัฒน์ (ไพศาล กิตฺติภทฺโท น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒, พธ.บ., พธ.ม.) วัดแก้วฟ้า อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดแก้วฟ้า และเจ้าคณะตำบลวัดชลอ เขต ๑ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระโสภณรัตนาภรณ์** สย.

๕๐. พระมหาพิมล ญาณวิมโล ป.ธ.๙ วัดปากน้ำมิชิแกน รัฐมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระศรีญาณวิเทศ** สป.

๕๑. พระมหาพยอม กิตฺติโสภโณ ป.ธ.๗ วัดธรรมาราม นครชิคาโก รัฐอิลลินนอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประธานสงฆ์วัดธรรมาราม ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระวรญาณวิเทศ** สป.

๕๒. พระครูศรีวิเทศธรรมคุณ (ศักดิ์ชัย จิตเมโธ ป.ธ.๖, พธ.บ., M.A., Ph.D.) วัดสุทธาวาส รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ประธานสงฆ์วัดสุทธาวาส ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระวิเทศธรรมคุณ** สป.

๕๓. พระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมาหิโต น.ธ.เอก, B.A., M.A.) วัดพุทธสามัคคี ประเทศนิวซีแลนด์ เจ้าอาวาสวัดนาคปรก ประธานสงฆ์วัดพุทธสามัคคี ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระกิตติโสภณวิเทศ** สย.

๕๔. พระครูปลัดสุวัฒนสมาธิคุณ (สิทธิผล สิทฺธิผโล น.ธ.เอก) วัดปากน้ำนิวซีแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ประธานสงฆ์วัดปากน้ำนิวซีแลนด์ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระมหาสิทธิวิเทศ** สย.

ด้วยปรารภเหตุอันเป็นมงคลนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดพิมพ์หนังสือ เรื่อง **"สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา"** ซึ่งเป็นผลงานปาฐกถาของ **พระพรหมบัณฑิต** *(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D.) ศาสตราจารย์ ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๒ และเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร* ถวายเป็นมุทิตาสักการะแด่พระมหาเถรานุเถระผู้มีอุปการคุณ ผู้บริหารระดับสูง คณาจารย์ พระเจ้าหน้าที่ศิษย์เก่าและนิสิตปัจจุบันของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อมอบเป็นธรรมบรรณาการแก่ศิษยานุศิษย์และท่านที่เคารพนับถือที่ให้เกียรติมาร่วมแสดงมุทิตาสักการะในโอกาสที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ครั้งนี้

ขอพรแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และอานิสงส์แห่งธรรมทานที่ทุกท่านได้มีส่วนร่วมกันบำเพ็ญแล้วนี้ จงมารวมกันเป็นตบะ เดชะ พลวปัจจัย คุ้มครองป้องกันรักษาให้พระมหาเถรานุเถระที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ประจำปี ๒๕๕๖ และสาธุชนผู้ถวายการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทุกท่าน จงเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระบวรพุทธศาสนา และเพียบพร้อมด้วยจตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ธรรมสารสมบัติ ตลอดกาลนาน เทอญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา*

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ขอถวายความเคารพและแสดงความนับถือแด่ท่านพระเถรานุเถระ มีพระเดชพระคุณพระพรหมเมธี กรรมการมหาเถรสมาคม และพระเดชพระคุณพระพรหมมุนี กรรมการมหาเถรสมาคม และเลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นต้นเป็นประธาน

ขอเจริญพร คณะครูอาจารย์และท่านสาธุชนทุกท่าน

วันนี้เป็นโอกาสอันเป็นมหามงคลที่พวกเราทุกรูปทุกคนร่วมกันแสดงความกตัญญูกตเวทีเป็นปฏิการะตอบแทนคุณความดีของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงก่อตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

---

* เรียบเรียงจากปาฐกถาเรื่อง "สนามหลวงแผนกธรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต" แสดงเนื่องในโอกาสฉลอง ๑๐๐ ปีแห่งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖

การศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับชาวพุทธทุกคน

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจัดงานฉลองครั้งนี้ใกล้กับวันที่ ๑๒ เมษายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติของแม่กองธรรมผู้ก่อตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม นั่นคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงนิพนธ์แบบเรียนนักธรรมเล่มแรกที่ผู้บวชใหม่ทุกรูปต้องศึกษา ใครที่เคยสอบธรรมศึกษาก็ต้องได้อ่านหนังสือเล่มนี้กันทุกคน หนังสือที่ว่านี้คือ*นวโกวาท* ซึ่งเป็นผลงานอมตะที่มีสถิติการพิมพ์มากที่สุดในบรรดาหนังสือภาษาไทย

ผลงานสำคัญที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ได้ฝากไว้ในวงการพระพุทธศาสนาของไทยคือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนทั้งปวง การศึกษาตามหลักสูตรนักธรรมที่ทรงริเริ่มขึ้นเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้วเป็นตัวอย่างที่ดีของการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เราจะเห็นได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมช่วยให้ชาวไทยทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้เป็นครั้งแรกเพราะเป็นการเรียนการสอนธรรมในภาษาไทยที่ต่างไปจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกเดิมในยุคนั้นที่มุ่งศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านภาษาบาลี

ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจึงเป็น**การศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับทุกคนและทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาพระพุทธศาสนา** (Buddhist Education for all and all for

Buddhist Education) ด้วยการนำเสนอหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเช่นนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถเข้าถึงได้ด้วยหลักสูตรคู่ขนาน นั่นคือ หลักสูตรนักธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรและหลักสูตรธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมยังเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน ดังจะเห็นได้ว่าพระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ทุกรูปต้องได้รับการศึกษาตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีหรือหลักสูตรพระนวกะ ถ้ามีศรัทธาจะบวชเรียนบาลีต่อไปต้องสอบให้ได้นักธรรมชั้นตรีจึงจะมีสิทธิเข้าสอบบาลีชั้นประโยค ๑-๒ การจะสมัครเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอกเป็นอย่างน้อย ถ้าประสงค์จะเป็นพระสังฆาธิการผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอกหรือชั้นใดชั้นหนึ่ง ทุกวันนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของฝ่ายบ้านเมืองเพราะกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้กฎกระทรวงที่กำหนดให้นักธรรมชั้นเอกเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

วันนี้เราจะพากันมองย้อนกลับสู่อดีตเพื่อให้เห็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ถ้าไม่มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้นอยู่ในคณะสงฆ์ไทย เราก็นึกไม่ออกว่าวันนี้การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจะเป็นอย่างไร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะพัฒนาไปอย่างไร มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะมีวันนี้หรือไม่

การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

ในเบื้องต้น เราอาจตั้งคำถามว่าทำไมคณะสงฆ์ไทยจึงจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม เหตุใดพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณกาลจึงทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันนอกจากจะทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรมตามโบราณราชประเพณีแล้ว ยังได้พระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและผู้ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง

ตอบได้ว่า เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมรวมทั้งการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการศึกษาเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ

พระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม ได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาทผู้รักษามรดกของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของพุทธบริษัทหลังจากที่พระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ตราบใดที่พุทธบริษัทยังศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตราบนั้นพระศาสดาก็ยังคงอยู่กับเราและพระพุทธศาสนาจะไม่อันตรธานสูญหายไปจากโลกนี้

พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงขั้นตอนแห่งการอันตรธานของพระพุทธศาสนาว่ามี ๓ ประการ

๑. ปริยัติอันตรธาน หมายถึงไม่มีการศึกษาพระพุทธศาสนา คือ ไม่มีการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ไม่มีการศึกษาพระไตรปิฎก

๒. ปฏิบัติอันตรธาน หมายถึงไม่มีการนำเอาคำสอนในพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติ

๓. ปฏิเวธอันตรธาน หมายถึงไม่มีการได้ฌานสมาบัติ ไม่มีการบรรลุมรรคผลนิพพาน

ถามว่าเมื่อพระศาสนาจะอันตรธานไปจากดินแดนใดก็ตาม อะไรอันตรธานไปก่อนในบรรดาปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ

ตอบว่าปฏิเวธอันตรธานไปก่อน เวลาพระศาสนาจะสูญหายไปจากดินแดนใด ดินแดนนั้นจะไม่มีผู้บรรลุมรรคผลนิพพาน แม้กระทั่งผู้ปฏิบัติสมถกรรมฐานจนได้ฌานสมาบัติก็หาไม่ได้ นี่เรียกว่าปฏิเวธอันตรธาน

เมื่อปฏิเวธอันตรธานแล้ว พระพุทธศาสนายังไม่ชื่อว่าอันตรธานไปจากโลกนี้ ตราบเท่าที่ยังมีปริยัติและปฏิบัติเหลืออยู่

ถามว่า ระหว่างปริยัติกับปฏิบัติ อะไรจะอันตรธานไปก่อน

ตอบว่า ปฏิบัติอันตรธานไปก่อน คือไม่มีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาคือ ไม่มีการรักษาศีล ไม่มีการเจริญสมาธิ ไม่มีการปฏิบัติวิปัสสนา คงเหลือแต่การศึกษาปริยัติอย่างเดียว

ถามต่อไปว่า เมื่อเหลือแต่การศึกษาปริยัติเพียงอย่างเดียว พระพุทธศาสนาจะชื่อว่าอันตรธานไปแล้วหรือยัง

ตอบว่าพระพุทธศาสนาจะยังไม่อันตรธาน ตราบใดยังมีปริยัติคือการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเหลืออยู่ ตราบนั้นพระพุทธศาสนาจะไม่สูญหายไปจากโลก ดังนั้น การศึกษาปริยัติจึงเป็นพื้นฐานรองรับการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้รจนาเป็นภาษาบาลีไว้ว่า **สาสนฏฺฐิติยา ปน ปริยตฺติ ปมาณํ** *การศึกษาปริยัติเป็นหลักในการดำรงอยู่ของพระศาสนา* ท่านให้เหตุผลว่า **ปณฺฑิโต หิ เตปิฏกํ สุตฺวา เทฺวปิ ปูเรติ** *เพราะว่าบัณฑิตศึกษาพระไตรปิฎกแล้วย่อมจะทำปฏิบัติและปฏิเวธทั้งสองอย่างให้บริบูรณ์ได้* นั่นคือการศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักพระไตรปิฎกย่อมทำให้การปฏิบัติถูกต้องและเกิดปฏิเวธที่แท้ตามมา ถ้าไม่มีการเรียนพระไตรปิฎก การปฏิบัติอาจจะผิดเพี้ยน แม้ปฏิเวธที่ได้มาก็เป็นของปลอมนอกพระพุทธศาสนา

การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ ๕

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมมีแผนกเดียว คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พระภิกษุสามเณรต้องเรียนบาลีเพื่อเข้าถึงเนื้อหาพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก การเรียนบาลีในสมัยนั้นถูกจำกัดอยู่ในวงแคบเพราะขาดแคลนครูที่มีคุณภาพ จึงต้องอาศัยนักปราชญ์ราชบัณฑิตคฤหัสถ์มาเป็นครูสอนเป็นส่วนมาก สถานที่เรียนบาลีส่วนกลางสมัยนั้นอยู่ตามศาลารายรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วจนกระทั่งถูกย้ายมาตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ เรียกว่า **มหาธาตุวิทยาลัย** และเปิดเรียนอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒

นอกจากนี้ การเรียนบาลีในสมัยนั้นยังเป็นเรื่องยุ่งยากมาก เพราะต้องเสียเวลาเรียนอักษรขอมก่อน เนื่องจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีในสมัยนั้นถูกจารึกไว้ด้วยอักษรขอมในคัมภีร์ใบลานที่คัดลอกกันได้ในจำนวนจำกัด พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลีที่ครบชุดมีน้อย คัมภีร์ใบลานส่วนมากถูกเก็บไว้อย่างดีในตู้พระธรรมหรือในหอไตรของวัดและมักจะถูกมองเป็นของศักดิ์สิทธิ์มากกว่าจะเป็นตำราเรียน แม้ทุกวันนี้ถ้าใครเขียนภาษาบาลีด้วยอักษรขอมลงบนผ้าขาว คนทั่วไปมักถือว่าเป็นผ้ายันต์อันศักดิ์สิทธิ์

ครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ขณะผนวชเป็นพระวชิรญาณเถระอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ได้คิดประดิษฐ์อักษรสำหรับเขียนและพิมพ์ภาษาบาลีขึ้นใหม่ เรียกว่า**อักษร**

อริยกะ ทรงทดลองใช้พิมพ์หนังสือสวดมนต์ภาษาบาลีแทนอักษรขอม ปรากฏว่าไม่เป็นที่นิยมจึงต้องยุติไป

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้มีพัฒนาการที่สำคัญต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นั่นคือ ทรงให้ปริวรรตพระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรขอมในใบลานมาเป็นพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยแล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือเป็นครั้งแรกในโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ในโอกาสที่ทรงครองราชย์ได้ ๒๕ ปีซึ่งเรียกว่าปีรัชดาภิเษก หนังสือพระไตรปิฎกชุดแรกของโลกที่จัดพิมพ์ในครั้งนั้นมีทั้งหมด ๓๙ เล่ม พิมพ์จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด ทรงให้ส่งไปยังห้องสมุดต่างประเทศ ๒๖๐ แห่ง เมื่อคณะของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปเยือนมหาวิทยาลัยโอตานิในญี่ปุ่น บรรณารักษ์ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยได้นำพระไตรปิฎกฉบับดังกล่าวออกมาแสดงแก่คณะของเรา ปรากฏว่ายังอยู่ครบทั้ง ๓๙ เล่ม

ผลที่ตามมาจากการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นครั้งแรกในโลกก็คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ทรงเปิดการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัยที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ อันเป็นปีที่พิมพ์พระไตรปิฎกเสร็จนั่นเอง จากนั้นอีกสามปีถัดมา คือ ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยที่วัดมหาธาตุฯ เป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์

อาจกล่าวได้ว่า ถ้าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสไม่ทรงริเริ่มจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัยสำหรับคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ก็อาจจะไม่มีการสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสำหรับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายตามมา ดังนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ จึงทรงเป็นเหมือนสถาปนิกที่ออกแบบด้านการศึกษาให้กับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจึงเป็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา ตอนนี้เราจะพยายามศึกษาดูว่าเหตุใดเจ้านายสูงศักดิ์ผู้เป็นถึงพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้จึงน้อมพระทัยไปในการผนวชเป็นพระภิกษุตลอดพระชนม์ชีพ เมื่อผนวชแล้วทรงได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจนสอบได้ประโยค ๕ แล้วเหตุใดจึงสามารถจัดตั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นมาได้

ชีวิตวัยพระเยาว์และเหตุให้ผนวชเป็นพระภิกษุ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสประสูติเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๓ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๔๗ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และเจ้าจอมมารดาแพ ดังที่นิพนธ์ไว้ในเรื่อง*พระประวัติตรัสเล่า* ว่า *"พระบาท*

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ ๔ เป็นพระบรมชนกนาถของเรา เจ้าจอมมารดาแพพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าจอมมารดาของเรา"

ในวันประสูติฝนตกหนักมากทั้งที่เป็นช่วงฤดูร้อน พระบรมชนกนาถทรงเห็นว่าคล้ายกับเหตุการณ์ครั้งที่พระพุทธเจ้ากำลังประทับอยู่ใต้ร่มไม้จิกชื่อมุจลินท์ ในเวลานั้นเกิดมีฝนตกติดต่อกัน ๗ วัน พญานาคออกมาแผ่พังพานปกคลุมพระวรกายของพระพุทธองค์ เมื่อฝนหยุดตกได้แปลงกายเป็นมาณพมาเฝ้าพระพุทธเจ้า รัชกาลที่ ๔ ทรงถือนิมิตนี้พระราชทานนามพระโอรสว่า "**พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ**" คนสมัยนี้มักเขียนสะกดผิดว่า "**มาณพ**" ซึ่งแปลว่า "หนุ่มน้อย" ผมเห็นแล้วก็อดสงสัยไม่ได้ว่าเด็กแรกเกิดจะเป็นหนุ่มน้อยในทันทีไปได้อย่างไร ต่อเมื่อเทียบเคียงกับลายพระหัตถ์ต้นฉบับ จึงพบว่ารัชกาลที่ ๔ ทรงใช้คำว่า "**มานพ**" ซึ่งมาจากคำว่า "มานโว" แปลว่าเผ่าพันธุ์ของมนูผู้เป็นมนุษย์คนแรกตามตำนานในศาสนาพราหมณ์ เหตุนั้นคำว่า**มานพ**จึงแปลว่า**มนุษย์**หรือ**คน**

รัชกาลที่ ๔ เคยตรัสถามสมเด็จพระสังฆราชสา (ปุสฺสเทว) ว่า คนที่ชื่อว่าคนมีหรือไม่ สมเด็จพระสังฆราชถวายพระพรทูลว่าไม่มี รัชกาลที่ ๔ ทรงชี้ไปที่พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพแล้วรับสั่งว่า "นี่แหละคนชื่อคน" เพราะคำว่า **มานพ** แปลว่า **คน** คำว่า **มนุษยนาค** แปลว่า **คนประเสริฐ** ซึ่งเป็นพระสมัญญาของพระพุทธเจ้า ดังนั้น คำว่า "**มนุษยนาคมานพ**" จึงแปลว่า "**คนที่เป็นคนประเสริฐ**"

การศึกษาในวัยเยาว์ของพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพช่วยฉายภาพให้เราเห็นจุดเชื่อมต่อระหว่างยุคเก่ากับยุคใหม่ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๔ ต่อรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพมีพระชนมายุได้ ๘ พรรษา ทรงเริ่มเรียนหนังสือขอมเพื่อใช้ประกอบการเรียนภาษาบาลี แต่เรียนได้ไม่นานก็ต้องหยุดเพราะรัชกาลที่ ๔ สวรรคต พอถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษเจ้านายขึ้นมาแทนการสอนภาษาบาลี พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพจึงเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่พระชนมายุ ๑๒ พรรษาจนมีความรู้ในภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี แต่กระนั้นพระองค์ก็ไม่ทิ้งการเรียนภาษาบาลีกับอาจารย์พิเศษประจำพระองค์ ทรงเรียนภาษาบาลีควบคู่กันไปกับภาษาอังกฤษจนสามารถแปลอรรถกถาธรรมบทได้ก่อนผนวชเป็นสามเณรเมื่อมีพระชนมายุ ๑๔ พรรษา พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพผนวชเป็นสามเณรได้ ๗๘ วันก็ลาผนวช

เมื่อมีพระชนมายุได้ ๑๘ พรรษา ทรงรับราชการประจำในกรมราชเลขา ทำหน้าที่เป็นราชเลขานุการในทางอรรถคดีซึ่งเป็นงานในกระทรวงยุติธรรมทุกวันนี้ ตั้งแต่เข้ารับราชการแล้ว ก็ไม่น้อมพระทัยไปในการผนวช เพราะเกรงว่า *"ถ้าทำอย่างนั้นดูเป็นทิ้งราชการเห็นแก่ประโยชน์ตัวมากเกินไป เวลานั้น เสียงพวกสยามหนุ่มค่อนว่าพระสงฆ์ว่า บวชอยู่ไม่ได้ทำประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่แผ่นดิน ขี้เกียจ กินแล้วนอน รับบำรุงของแผ่นดินเสียเปล่า ฝ่ายเราไม่เห็นถึงอย่างนั้น เห็นว่า พระสงฆ์ยังตั้งใจทำดีแต่เป็นเฉพาะตัว...ยังไม่มี*

ญาณพอจะเห็นกว้างขวางไปว่า พระสงฆ์ได้ทำประโยชน์แก่แผ่นดินมากเหมือนกัน มีสั่งสอนให้คนประพฤติดี เอาธุระในการเล่าเรียนของเด็กบุตรหลาน ราษฎรเป็นอาทิ ข้อสำคัญคือ เป็นทางเชื่อมให้สนิทในระวางรัฐบาลกับราษฎร ในครั้งก่อน พระสงฆ์ยิ่งเป็นกำลังของแผ่นดินมากกว่าเดี๋ยวนี้ ญาณเช่นนี้ยังไม่ผุด จึงกระดากเพื่อจะละราชการไปบวชเสีย แต่ยังคงไปเฝ้าเสด็จพระอุปัชฌายะและเรียนภาษามคธอยู่ตามเดิม"

เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงทราบว่า พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพทรงมีพระอุปนิสัยชอบเข้าวัดบวรนิเวศวิหารสนทนาธรรมกับพระอุปัชฌาย์ คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ จึงทรงชักชวนให้ผนวชเป็นพระภิกษุ พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพกราบทูลว่าถ้าผนวช เกรงจะทิ้งราชการ รัชกาลที่ ๕ ทรงอธิบายว่า การผนวชไม่ใช่ทิ้งราชการ แต่เป็นการช่วยราชการ พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพจึงรู้สึกสะดวกพระทัยที่จะผนวช เมื่อมีพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา จึงทรงผนวชเป็นพระภิกษุที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามในปี ๒๔๒๒ มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์แห่งวัดบวรนิเวศวิหารเป็นพระอุปัชฌาย์ พระจันทรโคจรคุณ (จนฺทรํสี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่อผนวชแล้วได้ไปประทับอยู่จำพรรษาแรกที่วัดบวรนิเวศวิหาร

ขณะที่พระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพประทับอยู่จำพรรษาที่วัดบวรนิเวศวิหารนั้น รัชกาลที่ ๕ เสด็จฯถวายพุ่มเทียน

พรรษาที่วัดและทรงกราบพระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ การได้เห็นพระเจ้าแผ่นดินทรงกราบตนเองทำให้พระภิกษุใหม่พระองค์นี้ตัดสินพระทัยว่าจะผนวชตลอดชีวิต ดังความตอนหนึ่งใน***พระประวัติตรัสเล่า*** ว่า *"เรานึกสลดใจว่า โดยฐานเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ท่านก็เป็นเจ้าของเรา โดยฐานเนื่องในพระราชวงศ์เดียวกัน ท่านก็เป็นพระเชษฐะของเรา โดยฐานเป็นผู้แนะราชการพระราชทานท่านก็เป็นครูของเรา เห็นท่านทรงกราบ แม้จะนึกว่าท่านทรงแสดงเคารพแก่ธงชัยพระอรหันต์ต่างหาก ก็ยังวางใจไม่ลง ไม่ปรารถนาจะให้เสียความวางพระราชหฤทัยของท่าน ไม่ปรารถนาจะให้ท่านทอดพระเนตรเห็นเราผู้ที่ท่านทรงกราบแล้วถือเพศเป็นคฤหัสถ์อีก เราตกลงใจว่าจะไม่สึกในเวลานั้น แต่หาได้ทูลไม่"*

หลังพ้นพรรษาแรกแล้วพระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพย้ายไปอยู่กับพระกรรมวาจาจารย์ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม โดยประทับอยู่จำพรรษาที่วัดนี้เป็นเวลา ๒ ปี ในระหว่างที่ประทับอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม ได้ทรงศึกษาภาษาบาลีต่อไปจนได้แปลปฐมสมันตปาสาทิกาอรรถกถาพระวินัย อันเป็นหลักสูตรประโยค ๗

เป็นเปรียญและรับสมณศักดิ์

ในระหว่างพรรษาที่ ๓ รัชกาลที่ ๕ ทรงปรารภว่า ถ้าผนวชได้ ๓ พรรษา จะทรงตั้งเป็นพระราชาคณะและเป็นเจ้าต่างกรม โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเข้าสอบแปลบาลีเป็นเปรียญเสียก่อน พระภิกษุ

พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพจึงตัดสินพระทัยว่าจะเข้าสอบแปลบาลีหลังพ้นพรรษาที่ ๓

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการจัดสอบบาลีสนามหลวงทุกสามปี วิชาที่สอบไล่มีวิชาเดียว คือวิชาแปลมคธหรือบาลีเป็นภาษาไทย การสอบใช้วิธีแปลปากเปล่า ในปี ๒๔๒๔ อันเป็นปีที่พระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพเข้าสอบนั้น สนามสอบใช้พระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬารในพระบรมมหาราชวัง เป็นสถานที่สอบ รัชกาลที่ ๕ เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานในการสอบครั้งนั้นด้วย นี่เรียกว่าการสอบบาลีสนามหลวงสมบูรณ์แบบ เพราะเป็นการสอบบาลีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประกาศกำหนดสอบ ทรงอุปถัมภ์การสอบและเสด็จฯมาเป็นองค์ประธานในการสอบ

คณะกรรมการสอบบาลีสนามหลวงในปีนั้นมี ๑๐ รูป มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์เป็นองค์ประธาน มีหน้าที่ทักท้วงการแปลของผู้เข้าสอบ ถ้าถูกทักท้วง ผู้เข้าสอบต้องแปลยักย้ายให้ถูกใจกรรมการ ถ้ายังไม่เป็นที่พอใจต้องออกไปพักรอนอกห้องสอบเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าสอบรูปอื่นเข้ามาแปลต่อหน้ากรรมการสลับกันไป ซึ่งในการสอบวันหนึ่งจะมีผู้เข้าสอบเพียง ๔ รูปเท่านั้น

ในภาคเช้าของวันสอบ ผู้เข้าสอบต้องจับสลากข้อสอบที่กรรมการกำหนดไว้ล่วงหน้า โดยเขียนข้อความในสลากว่าให้ผู้เข้าสอบแปลตั้งแต่ไหนถึงไหน จากนั้นผู้เข้าสอบจะไปรับผูกใบลานซึ่ง

มีข้อความภาษาบาลีตรงตามสลากที่จับได้ ใบลาน ๑ ผูกเรียกว่า ๑ ประโยค ในการสอบท่านให้แปลวันละประโยค ถ้าแปลผ่านก็จับสลากแปลประโยคสูงขึ้นไปในวันรุ่งขึ้น ดังนั้น ในฤดูการสอบแต่ละครั้งอาจจะมีผู้เข้าสอบบางคนแปลผ่านตั้งแต่ประโยคต้นจนถึงประโยคสูงสุด คือประโยค ๙ อย่าลืมว่าผู้เข้าสอบมีเวลาเตรียมสอบนานถึง ๓ ปีจึงได้เข้าสอบครั้งหนึ่ง ผู้เข้าสอบจึงหวังจะแปลให้ได้ประโยคมากที่สุดในการสอบแต่ละครั้ง เพราะถ้าสอบตกครั้งนี้ก็ต้องรอไปอีก ๓ ปีจึงจะได้แก้ตัว

การสอบบาลีแต่ละวันเริ่มเวลาบ่ายสองโมงและดำเนินไปจนถึงเวลามืดค่ำ ในสมัยโบราณ เมื่อถึงเวลามืดค่ำ คณะกรรมการจุดเทียนที่ทำจากขี้ผึ้งหนัก ๑ บาท ผู้เข้าสอบทั้ง ๔ รูปต้องแปลให้จบก่อนเทียนดับ ถ้ารูปใดถูกกรรมการทักท้วงแล้วยังแปลไม่ได้ก็จะออกไปรอนอกห้องสอบเพื่อเปิดโอกาสให้รูปอื่นเข้ามาแปลต่อ เมื่อรูปอื่นแปลต่อไปไม่ได้ตนเองจึงจะกลับเข้ามาแปลใหม่สลับกันไปอย่างนี้ทั้ง ๔ รูป ถ้ารูปใดแปลจบก่อนเทียนดับ รูปนั้นสอบได้ ส่วนรูปที่แปลไม่จบก่อนเทียนดับ ถูกปรับตก

ในสมัยที่พระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพเข้าสอบนั้น คณะกรรมการใช้นาฬิกาเป็นเครื่องกำหนดเวลาสอบ คือ สำหรับผู้สอบประโยค ๓ คณะกรรมการให้เวลาแปลหนึ่งชั่วโมงครึ่ง ผู้สอบประโยค ๔ ขึ้นไป ให้เวลาแปลสองชั่วโมง

ตามปกติผู้เข้าสอบประโยค ๓ ต้องแปลอรรถกถาธรรมบท ๓ ผูกหรือ ๓ ประโยคจึงสอบได้ แต่เนื่องจากพระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพเป็นเจ้านาย คณะกรรมการจึงกำหนดให้แปลเพียง ๒ ประโยค คือแปลอรรถกถาธรรมบทบั้นต้นกับบั้นปลายอย่างละประโยค

พระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพสอบแปลอรรถกถาธรรมบทได้วันละประโยค ทรงใช้เวลา ๒ วันสอบได้ประโยค ๓ จึงมีสิทธิ์สอบแปลประโยค ๔ ในวันถัดไป

ในการสอบประโยค ๔ ทรงจับสลากได้ประโยคมังคลัตถทีปนีบั้นต้น ผูกที่ ๕ ทรงแปลได้ดี สอบได้ประโยค ๔ ในวันนั้น จึงมีสิทธิ์สอบประโยค ๕ ในวันรุ่งขึ้น

ในการสอบประโยค ๕ ทรงจับสลากแปลสารัตถสังคหะ ผูกที่ ๙ และทรงสอบประโยค ๕ ได้ในวันนั้น ถ้ามีพระประสงค์ก็มีสิทธิ์สอบประโยค ๖ และประโยคสูงขึ้นไปเรื่อยๆ แต่ทรงหยุดไว้ที่ประโยค ๕ ไม่สอบต่อ เพราะได้ทรงตัดสินพระทัยไว้ล่วงหน้าแล้วว่า พระบรมราชชนกนาถคือรัชกาลที่ ๔ ขณะที่ทรงผนวชแปลได้ ๕ ประโยค พระองค์ก็จะแปลเพียง ๕ ประโยคเท่ากัน ดังความตอนหนึ่งใน*พระประวัติตรัสเล่า*ที่ว่า *"ในการที่เราเข้าแปลหนังสือสอบความรู้ปริยัติธรรมนั้น จัดไว้แต่ต้นว่าจะให้แปล ๕ ประโยคเท่าทูลกระหม่อม"*

ขณะที่สอบได้ประโยค ๕ นั้น พระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพผนวชเป็นพระภิกษุได้ ๓ พรรษา ประทับอยู่ที่วัดมกุฎ

กษัตริยาราม เมื่อสอบบาลีได้แล้ว ทรงย้ายกลับมาประทับอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารเพื่อเตรียมการรับกรมและสมณศักดิ์ คำว่า “รับกรม” ในที่นี้ หมายถึงรับการสถาปนาอิสริยยศจากรัชกาลที่ ๕ และการรับกรมที่ว่านี้ถือว่าเป็นการรับพระราชทานสมณศักดิ์ไปในตัว

ตามปกติ เจ้านายในราชสกุลมียศ ๒ ประเภท คือ**สกุลยศ** หมายถึงยศที่เกิดมาเป็นเจ้าชั้นใดชั้นหนึ่งในเบื้องต้นคือเป็นยศที่ได้มาโดยกำเนิด เช่น การเป็นพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพนี่เป็นสกุลยศ

ยศอีกประเภทหนึ่งคือ**อิสริยยศ**ที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแต่งตั้งเจ้านายที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยดี ดังเช่นกรณีของพระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ ได้รับพระราชทานสถาปนาอิสริยยศในครั้งแรกนี้เป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จากนั้น ได้รับการเลื่อนอิสริยยศเป็นกรมหลวงวชิรญาณวโรรสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ และได้รับการเลื่อนอิสริยยศขั้นสูงสุดเป็นกรมพระยาวชิรญาณวโรรสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓

การที่ทรงได้รับพระอิสริยยศดังกล่าวมาเรียกว่า “รับกรม” ในสมัยนั้น การรับกรมของพระภิกษุที่เป็นเจ้านายเท่ากับ“รับสมณศักดิ์” ไปพร้อมกัน นั่นคือการได้รับพระราชทานอิสริยยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส หมายถึงว่าทรงได้รับการสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองหรือรองสมเด็จพระราชาคณะมีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป ขณะรับสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองนั้น กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสผนวชได้เพียง ๓ พรรษา

เหตุผลในการสถาปนาในครั้งนั้นเป็นไปตามประกาศพระบรมราชโองการตอนหนึ่งที่ว่า *"แม้อายุยังน้อยอยู่ แต่ได้แปลหนังสือเป็นบาเรียน ได้ทรงเห็นปรีชาสามารถประกอบกับความรู้ทางโลก ทรงหวังพระราชหฤทัยว่า* ***จะเป็นหลักในพระพุทธศาสนาต่อไปข้างหน้าได้*** *จึงทรงตั้งเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมยกย่องขึ้นไว้ในบัดนี้"*

เปิดการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัย

นับแต่นั้นมา กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงเป็นหลักในพระบวรพุทธศาสนาสมดังพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงเจริญรุ่งเรืองในพระศาสนามาโดยลำดับ กล่าวคือ ทรงเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหาร สืบต่อจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตซึ่งเท่ากับเป็นสมเด็จพระราชาคณะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ และทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓

ขณะเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหาร ได้ทรงจัดการศึกษาแผนใหม่ด้วยการเปิดดำเนินการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัยโดยพระบรมราชานุญาตของรัชกาลที่ ๕ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณร

๒. เพื่อเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและของต่างประเทศ

๓. เพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

การศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการศึกษาแผนใหม่ คือ เล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประกอบกับวิชาการอื่นๆ "ตามหลักสูตรของวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นเพื่อจูงเข้าเรียนบาลี" การสอบความรู้ไม่ใช้วิธีสอบปากเปล่าเหมือนการสอบบาลีสนามหลวงที่กำลังใช้อยู่ในยุคนั้น แต่ทรงใช้วิธีวัดผลด้วยการเขียนตอบซึ่งทรงริเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรนี้ก็ทรงตั้งเป็นเปรียญเช่นเดียวกับผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง เรียกว่า "**เปรียญมหามกุฏ**" หลักสูตรพระปริยัติธรรมแบบมหามกุฏนี้ดำเนินการอยู่เพียง ๘ ปีก็เลิกไป ด้วยเหตุผลที่ทรงนิพนธ์ไว้ใน*ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร* ว่า "*การเรียนการสอบยากกว่าเรียนและแปลด้วยปาก ยังมีทางอันจะเลือกได้อยู่ก็ย่อมมีผู้เลือกเอาข้างง่ายมากกว่า จึงปลูกไม่ติด ในที่สุดต้องเลิกการสอนการสอบโดยวิธีนี้ ส่งนักเรียนเข้าแปลในสนามหลวงตามธรรมเนียมเดิม*"

มหามกุฏราชวิทยาลัยที่ได้ยุติการจัดการศึกษาไปนั้นได้รื้อฟื้นการดำเนินการจัดการศึกษาขึ้นมาใหม่ในรูปแบบมหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อจากนั้นในปี ๒๔๙๐ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ประกาศรื้อฟื้นกิจการขึ้นมาใหม่เช่นเดียวกัน มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาประยุกต์ เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ตามแนวที่กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงวางไว้เมื่อ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา จนกระทั่งในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมีพระ

ราชบัญญัติรับรองสถานภาพอย่างเป็นทางการและได้รับทุนเล่าเรียนหลวงอุปถัมภ์การศึกษาเช่นเดียวกับที่อุปถัมภ์พระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ในปี ๒๔๔๕ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแรกเรียกว่าพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งบัญญัติให้มีคณะพระมหาเถระเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ในด้านการพระศาสนาเรียกว่า **มหาเถรสมาคม** ประกอบด้วยสมเด็จเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูปและเจ้าคณะรองอีก ๔ รูปที่ปกครองคณะสงฆ์ใน ๔ คณะ(หน)คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะธรรมยุติกา และคณะกลาง *"ข้อภารธุระในพระศาสนาหรือในสังฆมณฑล ซึ่งได้โปรดให้พระมหาเถระทั้งนี้ ประชุมวินิจฉัยในที่มหาเถรสมาคม ตั้งแต่ ๕ พระองค์ขึ้นไป คำตัดสินของมหาเถรสมาคมนั้น ให้เป็นสิทธิ์ขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้"* (มาตรา ๔)

ในช่วงที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวโรรสทรงปฏิบัติหน้าที่ประธานมหาเถรสมาคมจนสิ้นรัชกาลและได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาสมณะหรือสมเด็จพระสังฆราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๖

เมื่อทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเปลี่ยนวิธีการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจากแบบแปลปากเปล่ามาเป็นแบบเขียนตอบ ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ทรงทดลอง

ใช้ในมหามกุฏราชวิทยาลัยมาก่อน โดยทรงเริ่มใช้วิธีนี้ในการสอบบาลีสนามหลวงเป็นครั้งแรกสำหรับชั้นประโยค ๑ และประโยค ๒ ใน พ.ศ.๒๔๕๔ เมื่อทรงเห็นว่าได้ผลดีจึงได้ประกาศใช้อย่างเป็นการในการสอบบาลีสนามหลวงทุกประโยคใน พ.ศ. ๒๔๕๘ นอกจากนี้ยังทรงปรับปรุงหลักสูตรบาลีประโยคต่างๆ และทรงนิพนธ์ตำราบาลีไวยากรณ์ขึ้น สำหรับเป็นหลักสูตรในการศึกษาภาษาบาลี ที่ยังคงใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

กำเนิดการศึกษาแผนกธรรม

ในระยะไล่เลี่ยกันนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ทรงจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนพระธรรมวินัยในภาษาไทยเรียกว่าการศึกษาแผนกธรรมขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อให้พระภิกษุสามเณรสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้โดยสะดวกและอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ หลักสูตรนักธรรมนี้มีพัฒนาการสืบเนื่องจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

พระราชบัญญัตินี้กำหนดให้ชายไทยที่มีอายุ ๑๘-๒๐ ปี ต้องเข้ารับการคัดเลือกเป็นทหารทุกคน ยกเว้นพระภิกษุทั่วไป ส่วนสามเณรจะได้รับยกเว้นเฉพาะสามเณรที่รู้ธรรม กระทรวงธรรมการจึงขอให้มหาเถรสมาคมกำหนดองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้นเพื่อใช้เป็นคุณสมบัติในการยกเว้นสามเณรให้ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร สมเด็จพระมหา

สมณเจ้าฯ ทรงเรียกประชุมมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ ในปี ๒๔๕๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงปรารภต่อที่ประชุมว่า

"เมื่อศก ๑๒๔ ได้มีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ในนั้นยกเว้นภิกษุทั่วไป แต่สามเณรยกเว้นโดยเอกเทศ เฉพาะแต่สามเณรรู้ธรรม การกำหนดองค์ของสามเณรรู้ธรรมนี้ เจ้าหน้าที่อื่นๆขอให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้กำหนดให้ จึงเชิญท่านทั้งหลายมาเพื่อจะให้ช่วยกันกำหนด เราไม่มีอำนาจที่จะออกความเห็นวินิจฉัยพระราชบัญญัติเมื่อตั้งขึ้นแล้ว เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องอนุวัติตาม"

ที่ประชุมมหาเถรสมาคมได้ข้อสรุปว่า *"เห็นควรเอาไว้แต่สามเณรที่จะเป็นคนเรียนรู้ และทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาได้"* และมีมติให้สอบวัดความรู้สามเณรตามองค์ของสามเณรรู้ธรรม ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ จำนวน ๓ วิชา ประกอบด้วย

ธรรมวิภาคในนวโกวาท

แต่งความแก้กระทู้ธรรม

แปลภาษามคธหรือบาลีเฉพาะนิทานในอรรถกถาธรรมบท

สามเณรที่สอบได้ตามองค์ของสามเณรรู้ธรรมนี้จะได้รับการผ่อนผันไม่ต้องไปเข้ารับการคัดเลือกเป็นทหาร ส่วนสามเณรที่สอบตกต้องไปเข้ารับการคัดเลือกเป็นทหาร การสอบไล่ทำนองนี้เคยมีมาแล้วในอดีต ดังที่จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ บันทึกเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ ไว้ว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระภิกษุสามเณรได้รับพระบรมราชูปถัมภ์เป็นอย่างดี มีคนนิยมบวชเรียนกันมากมาย คน

หนุ่มมักหลบเลี่ยงราชการออกไปบวช สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงให้ออกหลวงสรศักดิ์เป็นแม่กองประชุมสงฆ์สอบความรู้พระภิกษุสามเณร ปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรที่หลบเลี่ยงราชการออกไปบวช สอบได้ความชัดว่าไม่มีความรู้ในทางศาสนา ถูกบังคับให้ลาสิกขาเป็นอันมาก

เมื่อกระทรวงกลาโหมยอมรับองค์สามเณรรู้ธรรมแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงพัฒนาหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมให้เป็นหลักสูตรนักธรรมสำหรับจัดการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทยแก่พระภิกษุสามเณรโดยทั่วไป ซึ่งจะเป็นทางให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยทั่วถึง ดังที่พระองค์ได้ทรงอธิบายแก่ที่ประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ว่า

"ความรู้ธรรมอย่างสามัญนั้น ได้ทรงเริ่มจัดมานานแล้ว ตรัสเล่าจำเดิมแต่เหตุปรารภแต่งนวโกวาทขึ้น และได้ใช้ฝึกสอนในสำนักของพระองค์เอง และวัดอื่นได้รับใช้ตามอย่างได้ผลดีทั้งผู้ยังบวชอยู่และผู้สึกไปแล้ว เมื่อกำหนดองค์สามเณรรู้ธรรมทรงเห็นว่า จะขยายความรู้ธรรมถึงชั้นนี้ได้ จึงได้ทรงหลักสูตร(นักธรรม)ขึ้น ... ทรงอาศัยหลักในพระวินัยที่จัดภิกษุเป็น ๓ จำพวก คือ เถระ ๑ มัชฌิมะ ๑ นวกะ ๑ หลักสูตรที่ตั้งขึ้นทั้ง ๒ ประโยค ทั้งสามัญและวิสามัญนั้น จัดเป็นนวกภูมิ เป็นความรู้นวกภิกษุเป็นภูมิต้น ต่อไปจะคิดขยายให้ถึงมัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ บำรุงความรู้ให้ลึกโดยลำดับ และจะให้เข้ากันได้กับหลักสูตรปริยัติที่ใช้อยู่บัดนี้"

สมเด็จมหาสมณเจ้าฯ ทรงบันทึกเรื่องเดียวกันนี้ไว้ใน *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร* ว่า พระองค์ทรงนิพนธ์หนังสือนวโกวาทสำหรับเป็นคู่มือสอนพระภิกษุสามเณรบวชใหม่ให้เรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงทำเป็นการส่วนพระองค์ในหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ต่อมาเมื่อการสอนพระธรรมวินัยในภาษาไทยได้รับความนิยมแพร่หลายไปตามวัดธรรมยุตอื่นๆ พระองค์จึงมีดำริที่จะสอนพระภิกษุสามเณรเก่าด้วย ฉะนั้น จึงได้ทรงนำเอาแนวพระดำริที่ทรงจัดขึ้นในวันบวรนิเวศวิหารนั้นมาจัดเป็นหลักสูตรองค์ของสามเณรรู้ธรรม จากนั้น ทรงพัฒนาหลักสูตรองค์ของสามเณรรู้ธรรมให้เป็นหลักสูตรนักธรรมและเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมให้รับเป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรทั่วไปโดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) นักธรรมชั้นตรีเทียบได้กับนวกภูมิ (๒) นักธรรมชั้นโทเทียบได้กับมัชฌิมภูมิ และ (๓) นักธรรมชั้นเอกเทียบเถรภูมิ ทั้งจะจัดการศึกษาธรรมวินัยในภาษาไทยดังกล่าวให้เชื่อมโยงกับการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีมาแต่เดิมอีกด้วย

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้นำแนวพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯที่ทรงปรารภในที่ประชุมมหาเถรสมาคมขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เพื่อขอพระบรมราชานุญาตจัดการศึกษาตามหลักสูตรนักธรรม รัชกาลที่ ๖ ทรงอนุญาตให้จัดการศึกษาตามหลักสูตรนักธรรมได้ รายละเอียดปรากฏตามพระราชหัตถเลขาดังต่อไปนี้

วันที่ ๒๗ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔)

ถึง พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์

ด้วยได้รับหนังสือที่ ๕๖๗/๘๖๙๕ ลงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ ว่า สมเด็จกรมพระยาวชิรญาณ วโรรส ทรงพระดำริจะจัดการศึกษาของภิกษุสามเณรให้เจริญขึ้น ได้ทรงแบ่งการศึกษาเป็น ๓ ชั้น ตามหลักพระวินัย ซึ่งจัดภิกษุเป็น ๓ พวก คือ เถระ มัชฌิมะ และนวกะ จะทรงรวมการเรียนพระปริยัติธรรม การเรียนนวโกวาท กับการเรียนความรู้ธรรมของสามเณรที่จัดใหม่ให้เข้ากลมเกลียวกัน เบื้องต้น จะให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในชั้นนวกะ ต่อไป จะให้ถึงได้ผลเป็นทางเลือกพระภิกษุเป็นเจ้าอาวาส และเลือกหาผู้เป็นเจ้าคณะ ได้ทรงร่างพระดำริชุมนุมเถระในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปรึกษาตกลงตั้งหลักสูตรในชั้นนวกะขึ้นชั้นหนึ่ง ยังต่อไปอีก ๒ ชั้น จะขยายการขึ้นในภายหน้า ส่งสำเนาลายพระหัตถ์ และรายงานการประชุมเถรสมาคมและพระดำริในเรื่องนี้ มาขออนุญาตนั้น ทราบแล้ว ***อนุญาต.***

(พระบรมนามาภิไธย) ***สยามินทร์***

พระราชหัตถเลขาฉบับนี้เป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่แสดงว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นได้ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็น

ทางการโดยพระบรมราชานุญาตของพระมหากษัตริย์เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๔ นับแต่นั้นเป็นต้นมา การศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศไทยจึงมี ๒ แผนก คือ พระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงจัดทำหลักสูตรองค์นักธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ ให้เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และอย่างวิสามัญ ให้เรียนบาลีเพิ่มเข้ามาโดยกำหนดให้แปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถ เรียนบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ หลักสูตรแต่ละอย่างแบ่งออกเป็น ๒ ประโยค

อย่างสามัญ จะจัดทั่วไปเป็นแบบเดียวกันทั้งในกรุงในหัวเมือง ผู้สอบได้อย่างสามัญเพียงประโยค ๑ ได้รับยกเว้นเกณฑ์ทหาร สอบได้ทั้ง ๒ ประโยค เป็นนักธรรม ๒ ประโยค

อย่างวิสามัญ จะจัดเฉพาะในกรุงเทพฯ ผู้สอบได้อย่างวิสามัญทั้ง ๒ ประโยค ได้เป็นเปรียญ ๒ ประโยค เทียบเท่าเปรียญบาลี ๓ ประโยค

เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยรวมองค์นักธรรมประโยค ๑ และประโยค ๒ เข้าด้วยกันเป็น “นักธรรมชั้นตรี” และกำหนดหลักสูตรสอบความรู้ภิกษุสามเณรเป็น ๔ วิชาคือ เรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมวิภาค ตำนาน (พุทธประวัติ) และวินัยบัญญัติ โดยเพิ่ม

หมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตในเพศคฤหัสถ์สำหรับผู้จำเป็นต้องลาสิกขาออกไป สำหรับสามเณร ให้เว้นวิชาวินัยบัญญัติไว้ก่อนจนกว่าอุปสมบทแล้วจึงสอบวินัยบัญญัติ

สำหรับการสอบนักธรรมชั้นตรีในพ.ศ. ๒๔๕๖ นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงให้ใช้วิธีเขียนตอบ ในช่วงนั้นการสอบบาลีสนามหลวงส่วนใหญ่ยังใช้วิธีแปลปากเปล่าอยู่ ยกเว้นชั้นประโยค ๑ และประโยค ๒ ที่ทรงให้ทดลองสอบโดยวิธีเขียนตอบตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๔ การใช้วิธีเขียนตอบในการสอบบาลีสนามหลวงทุกประโยคเริ่มมีขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๘

นักธรรมชั้นโทเปิดสอบครั้งแรก เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๐ มี ๔ วิชาเช่นเดียวกันกับนักธรรมชั้นตรี แต่เนื้อหาลุ่มลึกต่างกัน ส่วนนักธรรมชั้นเอกได้เปิดสอบครั้งแรกเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๔ หลังจากที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธฯ ได้ทรงจัดทำหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกขึ้นโดยมี ๔ วิชาเช่นเดียวกัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ทรงประทานแนวพระดำริให้การศึกษาตามหลักสูตรนักธรรมเชื่อมโยงกับการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีมาแต่เดิมว่า *“ภิกษุสามเณรที่จะสอบบาลีเป็นเปรียญ ๓ ประโยค ต้องสอบได้องค์นักธรรมประโยค ๒ สามัญมาก่อนแล้ว เมื่อสอบบาลีได้อีกองค์หนึ่ง จักเป็นเปรียญชั้นตรี ได้แก่ นวกภูมิ หรือ เรียกนับประโยคว่า เปรียญธรรม ๓ ประโยค ก็ได้”*

การเชื่อมโยงหลักสูตรนักธรรมเข้ากับหลักสูตรบาลีอย่างนี้ทำให้หลักสูตรนักธรรมเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานในด้านพระพุทธศาสนา การสอบนักธรรมที่เป็นพื้นฐานของการสอบเปรียญเช่นนี้เริ่มใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ต่อมาเมื่อมีหลักสูตรนักธรรมครบทั้งสามชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มหาเถรสมาคมได้กำหนดให้ผู้จะเข้าสอบเปรียญตรีคือประโยค ๑ - ๒ - ๓ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นตรีก่อน ผู้จะเข้าสอบเปรียญโทคือประโยค ๔ - ๕ - ๖ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นโทก่อน และผู้จะเข้าสอบเปรียญเอกคือประโยค ๗ - ๘ -๙ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอกก่อน ดังนั้นจึงมีคำเรียกมหาเปรียญขึ้นมาใหม่โดยการนำเอาเปรียญบวกเข้ากับนักธรรม เรียกว่า **เปรียญธรรม** ใช้คำย่อว่า **ป.ธ.** เช่น พระมหาเร่งเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) ส่วนผู้สอบเปรียญได้ก่อนพ.ศ. ๒๔๕๗ ให้ระบุว่าเป็นเปรียญกี่ประโยค เช่น พระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ เปรียญ ๕ ประโยค (ป.๕)

ธรรมศึกษาเป็นการศึกษาสำหรับประชาชน

การศึกษาตามหลักสูตรนักธรรมที่ใช้ภาษาไทยเรียนพระธรรมวินัยนี้กลายเป็นเรื่องง่ายกว่าการเรียนพระธรรมวินัยในภาษาบาลีที่มีมาแต่เดิม เมื่อจัดดำเนินการสอนการสอบนักธรรมไปได้ไม่นานปรากฏว่า หลักสูตรนักธรรมเป็นที่นิยมกันแพร่หลายในวงการคณะสงฆ์ พระภิกษุสามเณรผู้สอบได้นักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป

ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่างๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้นักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกเว้นโดยไม่ต้องสอบ ๑ ชุดวิชา เพราะนักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุดวิชาหนึ่งสำหรับการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ด้วยเหตุนี้ ครูทั้งหญิงและชายจึงประสงค์จะเข้าสอบธรรมสนามหลวงเพราะหวังความก้าวหน้าในวิชาชีพครู คณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์จึงอนุญาตให้ครูและคฤหัสถ์ทั่วไปเข้าสอบธรรมสนามหลวงได้ โดยจัดทำหลักสูตรนักธรรมตรีสำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่า "**ธรรมศึกษาตรี**" เปิดสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ วิชาที่ต้องสอบก็เช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ซึ่งกำหนดให้สอบวิชาเบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน

เมื่อเห็นว่าหลักสูตรธรรมศึกษาตรีเป็นที่นิยมกันมากในหมู่คฤหัสถ์ คณะสงฆ์จึงได้จัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาโทและเปิดสอบเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๗๓ หลักสูตรธรรมศึกษาโทมี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรมเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ

หลักสูตรธรรมศึกษาเอกเปิดสอบครั้งแรกเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๘ หลักสูตรนี้มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียง

ความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรธรรมศึกษาถือว่าเป็นการพัฒนาต่อจากหลักสูตรนักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้วางแนวทางไว้ หลักสูตรธรรมศึกษานี้จัดอยู่ในประเภทของงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ในการจัดตั้งมหามกุฎราชวิทยาลัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์นั้น ยิ่งไปกว่านั้น หลักสูตรธรรมศึกษายังถือเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงปรารถนาจะให้คณะสงฆ์ออกไปช่วยสอนธรรมแก่เด็กและเยาวชนมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๑ ความตอนหนึ่งว่า

"เรื่องการศึกษานี้ขอให้ทรงช่วยคิดให้มาก ๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อย่าตัดช่องไปแต่การข้างวัด อีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงแลหัวเมืองจะให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตามคงจะหันไปทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อยก็โกงไม่ใคร่คล่องฤๅโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงคล่องขึ้นและโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี

ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีและคนชั่ว เป็นแต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น”

ในยุคปัจจุบันที่สมเด็จพระวันรัต วัดบวรนิเวศวิหารเป็นแม่กองธรรมสนามหลวง การสอบธรรมศึกษาเป็นที่นิยมกันมากในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ผลสอบธรรมศึกษาประจำปี ๒๕๕๔ มีผู้สอบได้เกือบหนึ่งล้านคนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

หลักสูตรนักธรรมเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน

อย่างไรก็ตาม หลักสูตรธรรมศึกษาเป็นงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับคฤหัสถ์มีวัตถุประสงค์แตกต่างไปจากหลักสูตรนักธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพระภิกษุสามเณรให้เป็นศาสนทายาท เป็นที่น่าสังเกตว่า ในขณะที่คฤหัสถ์ผู้เข้าสอบธรรมศึกษามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระภิกษุสามเณรผู้เข้าสอบนักธรรมกลับมีจำนวนลดน้อยลง ภาวะคุกคามต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อมีการประกาศใช้**พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕** ที่บัญญัติให้เด็กซึ่งมีอายุยังไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ต้องเข้าเรียนในระบบโรงเรียนจนกว่าจะจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ พระราชบัญญัตินี้มีผลให้จำนวนเด็กที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรลดลงไปอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น คณะสงฆ์จึงผลักดันให้มีการประกาศใช้**กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๘** ซึ่งมีข้อความที่สำคัญดังนี้

"ข้อ ๓ (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณรซึ่งมีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่าและ**ได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติม**ตามหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

(ก) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(ข) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย"

ข้อความในข้อ (ก) ที่ว่า *"การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น"* หมายความว่า นักธรรมชั้นเอกที่**เรียนวิชาสามัญเพิ่มเติม**ตามที่มหาเถรสมาคมร่วมกำหนด เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ สามเณรที่มีอายุยังไม่ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ไม่ต้องลาสิกขาไปเข้าเรียนในระบบโรงเรียนทางโลก ถ้าสามเณรรูปนั้นกำลังศึกษาตามหลักสูตรนักธรรมจนจบนักธรรมชั้นเอกและได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม

การที่พระภิกษุสามเณรเรียนวิชาสามัญหรือวิชาทางโลกเพิ่มเติมในหลักสูตรนักธรรมเช่นนี้ไม่น่าจะขัดกับพระประสงค์เบื้องต้นของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทั้งนี้

เพราะเมื่อทรงเปิดการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็ทรงกำหนดให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควบคู่กับวิชาการทางโลก ทรงอธิบายเหตุผลว่าเพื่อใช้วิชาการทางโลกเป็นเครื่องจูงใจให้พระภิกษุสามเณรเรียนบาลี

ยิ่งไปกว่านั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่าความรู้วิชาการทางโลกมีประโยชน์สำหรับพระภิกษุสามเณรเพราะช่วยให้สอนพระพุทธศาสนาได้ดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังที่ทรงปรารภเรื่องนี้ใน*พระประวัติตรัสเล่า*ว่า *"ศึกษาธรรมและวินัยหนักเข้า ออกจะเห็นเสด็จพระอุปัชฌายะทรงในทางโลกเกินไปเสียแล้ว นี้เป็นอาการของผู้แลเห็นแคบดิ่งไปในทางเดียว ต่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้นเอง จึงเห็นว่ารู้ทางโลกก็เป็นสำคัญอุดหนุนรู้ทางธรรมให้มั่นให้กว้าง พระศาสดาของเราก็ได้ความรู้ทางโลกเป็นกำลังช่วย จึงประกาศพระพุทธศาสนาด้วยดี"*

การประกันคุณภาพการศึกษาพระพุทธศาสนา

กฎกระทรวงฯ ข้อ ๖ได้กำหนดให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีมีระบบการประกันคุณภาพภายใน ที่มหาเถรสมาคมและแม่กองธรรมสนามหลวงจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาพระปริยัติธรรม

เหตุที่กฎกระทรวงฯกำหนดให้มีการประกันคุณภาพก็เพราะต้องการสร้างความมั่นใจแก่ผู้ปกครองที่ส่งลูกหลานมาบวชเรียนว่า

ผู้เรียนจะได้ทั้งความรู้ดีและความประพฤติดีจากระบบการศึกษานี้ การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นเหมือนการประทับตรา “**อย**” ลงบนสินค้าเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคนั่นเอง ถ้าสินค้าไม่มีตรานี้เป็นเครื่องประกันคุณภาพ ผู้บริโภคก็ไม่ซื้อสินค้านั้น ในทำนองเดียวกัน แม้กฎกระทรวงฯจะรับรองว่านักธรรมชั้นเอกเป็นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และเปรียญธรรม ๓ ประโยคเป็นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ชาวบ้านอาจไม่สนใจที่จะส่งลูกหลานมาบวชเรียนก็เป็นได้เพราะไม่มีอะไรเป็นหลักประกันว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งสองแผนกมีคุณภาพดีไม่น้อยไปกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนนอกวัด

ตลอดเวลา ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมได้มีการปรับปรุงคุณภาพมาโดยตลอด กล่าวคือ มีการพัฒนาหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมเป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี จัดทำหลักสูตรนักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอกพร้อมกับปรับปรุงเรื่อยมาจนเป็นที่ยุติใน พ.ศ. ๒๔๖๙ จัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาตรีใน พ.ศ. ๒๔๗๒ จนกระทั่งจัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาเอกสำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๘ หลังจากนั้น หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาแทบจะไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอีกเลย

การปรับปรุงคุณภาพ คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมอีกประการหนึ่งคือการผลิตหนังสือแบบเรียน สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงนิพนธ์หนังสือแบบเรียนหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี โท เอก ทั้งหมดเองเกือบทั้งหมด

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงวางระบบตรวจสอบคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

เรียกว่า**การสอบธรรมสนามหลวง** ซึ่งเป็นการทดสอบความรู้ด้านพระพุทธศาสนาในระดับชาติ (National Test) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงให้ใช้วิธีการสอบด้วยข้อเขียนแทนการสอบปากเปล่าโดยใช้ข้อเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งเป็นระบบที่ยังใช้กันอยู่ทุกวันนี้

การสอบธรรมสนามหลวงเป็นการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาที่ปลายน้ำ การเรียนการสอนซึ่งอยู่กลางน้ำเป็นภาระของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา การสอบธรรมสนามหลวงจึงเปรียบเสมือนการตรวจสอบคุณภาพของรถยนต์ที่หน้าโรงงาน นั่นคือโรงงานจะได้มาตรฐานหรือไม่ไม่ใช่เรื่องที่ต้องตรวจสอบ สิ่งที่ต้องตรวจสอบคือคุณภาพรถยนต์ที่ผลิตเสร็จแล้ว ในทำนองเดียวกัน การสอบธรรมสนามหลวงเป็นการทดสอบผลงานของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา ไม่ว่าผู้เรียนจะเรียนมาจากสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาใดก็ต้องมาผ่านการสอบธรรมสนามหลวงด้วยข้อสอบเดียวกัน ผู้สอบผ่านชื่อว่ามีคุณภาพได้มาตรฐาน ผู้สอบตกชื่อว่าหย่อนคุณภาพ

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้ใช้วิธีตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียนด้วยวิธีการเดียวกันที่เรียกว่า การสอบบาลีสนามหลวง วัตถุประสงค์ในการสอบก็เป็นเช่นเดียวกับการสอบจอหงวนของจีนในสมัยโบราณ การสอบจอหงวนเป็นเครื่องมือในการ

คัดเลือกคนที่มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการในสมัยโบราณ การสอบบาลีสนามหลวงก็เหมือนกันคือเป็นเครื่องมือในการคัดเลือกพระภิกษุเข้ารับตำแหน่งพระสังฆาธิการหรือเข้ารับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ในสมัยโบราณ ดังที่เราได้เห็นแล้วว่า รัชกาลที่ ๕ ทรงปรารภที่จะตั้งพระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพเป็นพระราชาคณะและเป็นเจ้าต่างกรม โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเข้าสอบแปลบาลีเป็นเปรียญเสียก่อน เมื่อพระภิกษุพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพเข้าสอบแปลบาลีได้ประโยค ๕ แล้ว จึงโปรดพระราชทานอิสริยยศและสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

การสอบสนามหลวงของพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นวิธีการตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียน ผู้ที่จะสอบผ่านได้ต้องมีความรู้ตามมาตรฐานที่กำหนด ปัญหาที่ตามมาคือจำนวนผู้สอบตกมีมากกว่าจำนวนผู้สอบได้ทั้งจำนวนผู้เลิกเรียนกลางคันก็มีมิใช่น้อย

เพื่อแก้ปัญหาที่ว่านี้ วงการศึกษาสมัยใหม่จึงเสนอให้ทำการประกันคุณภาพแบบครบวงจร คือประกันคุณภาพกันทั้งที่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ การสอบสนามหลวงเป็นวิธีการประกันคุณภาพที่ปลายน้ำซึ่งไม่ทันการณ์ การประกันคุณภาพการศึกษาสมัยใหม่มุ่งให้ความสนใจในการปรับปรุงหลักสูตร การพัฒนาครูและกระบวนการการเรียนการสอนที่ใช้สื่ออุปกรณ์เป็นต้น เรื่องการวัดผลประเมินผลหรือการสอบถือเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งในการประกันคุณภาพการศึกษา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ นักการศึกษาสมัยใหม่จึงให้คำนิยามความหมายของ**การประกันคุณภาพ**ไว้ว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความมั่นใจว่า กระบวนการผลิตดำเนินไปด้วยความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิภาพจนได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ในที่นี้ คำว่ากระบวนการผลิตหมายถึงการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนและการใช้สื่อ-อุปกรณ์ คำว่าผลผลิตหมายถึงผู้สำเร็จการศึกษาหรือสอบไล่ได้

การจัดทำระบบการประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสมัยนี้น่าจะต้องเน้นไปที่กลางน้ำคือการปรับปรุงสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา การพัฒนาครู กระบวนการการเรียนการสอนและการใช้สื่อ-อุปกรณ์ โดยไม่ต้องไปแตะต้องเรื่องหลักสูตรและวิธีการสอบธรรมสนามหลวงที่มีมาแต่โบราณ นั่นคือไม่ต้องไปสนใจที่ต้นน้ำและที่ปลายน้ำซึ่งสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงรับผิดชอบอยู่แล้ว

ในปีที่ผ่านมา ได้มีการออก**ประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๕๕** เพื่อวางมาตรฐานให้กับสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาไว้ดังนี้

"**ข้อ ๕** วัดที่มีความประสงค์จะขอจัดตั้งสำนักเรียนหรือสำนักสถานศึกษา ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้

๑. เป็นวัดที่ตั้งถูกต้องตามกฎหมาย

๒. มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

๓. มีจำนวนผู้เรียนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแบบคำขอจัดตั้ง

๔. มีความพร้อมด้านบุคลากรทางการศึกษา ครูสอนพระปริยัติธรรมและอาคารสถานที่”

ประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้ยังได้กำหนดคุณสมบัติขั้นต่ำของครูสอนปริยัติธรรมและครูสอนวิชาสามัญไว้ดังต่อไปนี้

“**ข้อ ๘** ให้เจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาเสนอเจ้าคณะกรุงเทพมหานครหรือเจ้าคณะจังหวัดเพื่อแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

(๑) ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต้องมีวุฒินักธรรมชั้นเอก

(๒) ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต้องมีวุฒิเปรียญธรรม ๓ ประโยค ขึ้นไป เฉพาะสามเณร ต้องมีวุฒิเปรียญธรรม ๔ ประโยคขึ้นไป

(๓) ผ่านการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม ตามหลักสูตรของกองธรรมสนามหลวงหรือกองบาลีสนามหลวง ซึ่งจัดโดยกองธรรมสนามหลวงหรือกองบาลีสนามหลวงร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(๔) ครูสอนวิชาสามัญต้องมีวุฒิปริญญาตรีขึ้นไป”

นี่คือตัวอย่างของเกณฑ์มาตรฐานสำหรับใช้ควบคุมคุณภาพการศึกษาในระดับสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา รวมถึงการ

พัฒนาคุณภาพของครูและกระบวนการการเรียนการสอน ประเด็นสำคัญก็คือสำนักงานแม่กองธรรมและแม่กองบาลีอันเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาต้องกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานนี้และมีการตรวจสอบเป็นระยะ การประกันคุณภาพจึงจะเกิดขึ้นได้

สิ่งที่อยากเห็นในนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษาคือแผนยุทธศาสตร์ที่กำหนดให้มีสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษากลางประจำตำบล ประจำอำเภอหรือประจำจังหวัดแล้วแต่ความเป็นไปได้ที่รวมนักเรียนและครูจากวัดในเขตนั้นๆมาเรียนและสอนร่วมกันเพื่อประหยัดทรัพยากรและเพื่อให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพสืบต่องานในระยะยาว กลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในเรื่องนี้คือการใช้งบประมาณจากรัฐเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือกำหนดให้สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษากลางประจำตำบล ประจำอำเภอหรือประจำจังหวัดได้รับงบประมาณมากกว่าสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาที่แต่ละวัดแยกจัดกันเอง

ธรรมกถาส่งท้าย

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาน่าจะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสืบต่องานที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ได้ทรงเริ่มไว้เมื่อ ๑๐๐ ปีมาแล้ว หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาได้เปิดโอกาสให้ชาวพุทธทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เข้าถึงองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงทุกระดับ ในส่วนพระองค์เองได้ทรงนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งในภาษาไทยและภาษาบาลีกว่า ๒๐๐ เรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ทรงเปลี่ยนวิธีสอบบาลีสนามหลวงจากการสอบแปลปากเปล่ามาเป็นการสอบข้อเขียน ทรงนิพนธ์หนังสือบาลีไวยากรณ์ที่ยังใช้เป็นแบบเรียนมาจนทุกวันนี้ ทรงวางแบบแผนการจัดการศึกษาที่ผสมผสานวิชาพระพุทธศาสนาเข้าวิชาการสมัยใหม่ในมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งเป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปัจจุบัน

จึงกล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาไม่มีพระสงฆ์ไทยรูปใดจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้ครอบคลุมทั้งระบบเท่ากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ข้อนี้ชวนให้นึกถึงพุทธพจน์ที่ว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว กุเล ชายมาโน พหุชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ** แปลความว่า *ภิกษุทั้งหลาย สัปบุรุษคือคนดีเมื่อเกิดในตระกูล ย่อมเป็นอยู่เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่คนเป็นอันมาก* สมดังบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ที่ว่า

ประวัติวีรบุรุษไซร้ เตือนใจ เรานา
ว่าอาจจักยังชนม์ เลิศได้
แลยามจะบรรลัย ทิ้งซึ่ง
รอยบาทเหยียบแน่นไว้ แทบพื้นทรายสมัย

ในท้ายที่สุดนี้ ขอทุกท่านตั้งกัลยาณจิตอธิษฐาน อ้างคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญกุศลที่บำเพ็ญร่วมกันในวันนี้ จงมารวมกันเป็นตบะเดชะ พลวปัจจัย อุทิศถวายแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยด้วยการจัดตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อทรงอนุโมทนาเป็นการเพิ่มบารมีธรรมยิ่งขึ้นไป สมดังเจตนาปรารภของเราท่านทั้งหลายทุกประการ

อนึ่ง ขอบารมีธรรมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯพระองค์นั้น จงปกแผ่ไพศาลคุ้มครองอุปถัมภ์ให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมได้พัฒนาก้าวหน้าเป็นประโยชน์ไพศาลแก่พุทธศาสนิกชนทุกคน อีกทั้งผู้บริหารและผู้อุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งปวงจงเจริญยิ่งๆ ขึ้นไปในพระบวรพุทธศาสนา ตลอดกาลนาน เทอญ

ปัญญาปริหารกถา*

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ธีโร จ พลวา สาธุ ยูถสฺส ปริหารโกติ.

(ขุ. ชา. สตฺตก. ๒๗/๒๒๑.)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในปัญญาปริหารกถา ว่าด้วยการบริหารด้วยปัญญา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถา อนุโมทนาในพระราชกุศลที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชศรัทธาพระราชทานพระมหากรุณาให้การจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒๔ ปี การสถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

การจัดงานบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ปรารภมหาศุภมงคลวโรกาสที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงได้รับพระมหากรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ ๒๑

---

* พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในวันคล้ายวันสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ครบ ๒๔ ปี แห่งการได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วันอาทิตย์ที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๒ ถึงบัดนี้ พุทธศักราช ๒๕๕๖ รวมเวลาที่ทรงดำรงอยู่ในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๒๔ ปี นับว่าทรงดำรงตำแหน่งที่สมเด็จพระสังฆราชยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชในอดีตที่ผ่านมา ทั้งยังทรงดำรงตำแหน่งที่สำคัญยาวนานกว่าพระสงฆ์รูปอื่น คือ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๔ ปี และทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๕๑ ปี กอปรกับในวันที่ ๓ ตุลาคม ปีนี้ จะทรงเจริญพระชันษาครบ ๑๐๐ ปี เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรจึงทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกที่มีพระชันษายืนยาวที่สุดในประวัติศาสตร์ของคณะสงฆ์ไทย

เนื่องในมหาศุภมงคลวโรกาสนี้ คณะรัฐบาลและคณะสงฆ์ได้ร่วมกันจัดงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก โดยเริ่มตั้งแต่วันนี้ซึ่งเป็นการจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒๔ ปี การสถาปนา เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ภายใต้การอำนวยการของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต เมื่อความทราบถึงสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ จึงพระราชทานพระมหากรุณาให้การจัดงานบำเพ็ญกุศลครั้งนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งนี้ด้วยทรงรำลึกถึงด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกล

มหาสังฆปริณายก ได้เคยปฏิบัติหน้าที่เป็นพระอภิบาลหรือพระพี่เลี้ยงขณะที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุและเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙ และทรงพระอนุสรณ์ด้วยพระราชศรัทธาที่มั่นคงว่า การที่ได้ทรงโปรดสถาปนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒ นั้นได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอเนกประการ

นับแต่ทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เป็นต้นมา เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำและผู้บริหารของพุทธบริษัทได้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ กล่าวคือ ในฐานะองค์สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำของพุทธบริษัทซึ่งรวมถึงคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายธรรมยุตและฝ่ายมหานิกายด้วยการที่ทรงดำรงมั่นอยู่ในพรหมวิหารธรรม และในฐานะองค์ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ทรงบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยวิธีการวางนโยบายและกระจายอำนาจให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นช่วยกันรับภารธุระพระศาสนา

การรู้จักกระจายอำนาจเป็นลักษณะสำคัญของนักบริหารที่ดี ทั้งนี้เพราะนักบริหารเป็นผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น

สมดังพระบาลีในนาถสูตรว่า **อลํ กาตุํ** *(อาจทำ)* **อลํ สํวิธาตุํ** *(อาจจัดได้)* มีคำของพระอรรถกถาจารย์อธิบายขยายความไว้ว่า คำว่า **อลํ กาตุํ** *(อาจทำ)* หมายถึงว่า *สามารถทำได้เอง* ส่วนคำว่า **อลํ สํวิธาตุํ** *(อาจจัดได้)* หมายความว่า *สามารถจัดการให้คนอื่นทำได้* ดังนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบริหารงานพระศาสนาด้วยการที่ทรงงานเองบ้าง ทรงจัดการให้คนอื่นทำงานแทนบ้าง การบริหารกิจการพระศาสนาจึงสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้ทรงบำเพ็ญหิตานุหิตประโยชน์อย่างไพศาลทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ทั้งนี้เพราะทรงบริหารกิจการพระศาสนาด้วยพระปรีชาสามารถโดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ การที่ทรงใช้พระปัญญานำหน้าการบริหารเช่นนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของกิจการพระศาสนาโดยรวม สมดังพระบาลีที่รับพระราชทานอัญเชิญขึ้นเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า **ธีโร จ พลวา สาธุ** เป็นต้นแปลความว่า *บุคคลผู้มีปัญญาและมีกำลังได้บริหารหมู่คณะ นับเป็นการดี*

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาว่า บุคคลผู้ประสงค์จะเป็นผู้นำหรือผู้บริหารหมู่คณะต้องมีกำลังอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างในบรรดากำลัง ๕ ประการ คือ (๑) **พาหุพละ** กำลังแขนหรือกำลัง

กาย (๒) **โภคพละ** กำลังทรัพย์ (๓) **อมัจจพละ** กำลังอำมาตย์หรือกำลังบริวาร (๔) **อภิชัจจพละ** กำลังชาติตระกูลสูง และ (๕) **ปัญญาพละ** กำลังปัญญา

บุคคลบางคนได้รับการยอมรับให้เป็นหัวหน้าเพราะมีพาหุพละคือกำลังกายแข็งแรงกว่าคนทั้งปวง บางคนได้เป็นหัวหน้า เพราะมีโภคพละคือมีทรัพย์สินเงินทองมากมายเป็นกำลังในการหาเสียงสนับสนุน บางคนได้เป็นหัวหน้าเพราะมีอมัจจพละคือมีข้าราชการทหาร ตำรวจและพลเรือนสนับสนุน บางคนได้ให้เป็นหัวหน้า เพราะมีอภิชัจจพละคือความเป็นทายาทในตระกูลที่สูงศักดิ์ อย่างไรก็ตามบุคคลผู้มีกำลังทั้งสี่ประการดังกล่าวมาจะสามารถขึ้นเป็นใหญ่กว่าคนทั้งปวงได้ก็ต้องมีปัญญาพละคือกำลังปัญญาสนับสนุน ถ้าขาดกำลังปัญญาเสียแล้วก็เป็นการยากที่บุคคลนั้นจะขึ้นเป็นใหญ่หรือถ้าได้เป็นใหญ่แล้วก็ยากอย่างยิ่งที่จะเป็นใหญ่อยู่ได้นาน ดังนั้น สำหรับผู้ประสงค์จะเป็นผู้นำและผู้บริหาร กำลังปัญญาจึงสำคัญกว่ากำลังทั้งปวง ดังพระบาลีว่า **อคฺคํ ปญฺญาพลํ วรํ** แปลความว่า *กำลังปัญญาประเสริฐสุดกว่ากำลังทั้งหลาย*

ปัญญาในที่นี้ ท่านหมายถึงปาริหาริกปัญญาคือปัญญาสำหรับบริหารกิจการทั้งปวง

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาต่อไปว่า คำว่า ปัญญา แปลว่าความรอบรู้ หมายถึงความรู้สองประการ คือความรู้รอบและความรู้ลึก

ประการแรก **ปัญญาเป็นความรู้รอบ** หมายถึงความรู้ที่เป็นระบบเชื่อมโยงถึงกัน ดังเช่นความรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาทที่ว่าสิ่งทั้งหลายอิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น หรือความรู้ในสัปปุริสธรรมสองข้อแรกที่ว่า ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ อัตถัญญุตา รู้จักผล

ที่ว่า รู้จักเหตุ ก็คือว่า เมื่อเห็นผลก็รู้ได้ทันทีว่ามาจากเหตุอะไร ความรู้นี้ทำให้ผู้นำและผู้บริหารสามารถแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุได้ทันท่วงที ส่วนที่ว่า รู้จักผล หมายถึงว่า เมื่อเห็นเหตุก็คาดได้ว่าผลอะไรจะตามมา เป็นความรู้เท่าทันที่ทำให้ผู้นำและผู้บริหารสามารถป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นหรือไม่ให้ลุกลามต่อไปจนกลายเป็นกรณีน้ำผึ้งหยดเดียว ดังนั้นปัญญาความรู้รอบจึงทำให้เกิดความรู้เท่าทัน นั่นคือ รู้เท่าเอาไว้ป้องกัน รู้ทันเอาไว้แก้ไข

ประการต่อมา **ปัญญาเป็นความรู้ลึก** หมายถึงความรู้แจ้งแทงตลอดไปถึงเบื้องหลังแห่งปรากฏการณ์ทั้งปวง ดังเช่น ความรู้ตามหลักไตรลักษณ์ ที่ว่าสรรพสิ่งเป็นอนิจจังคือไม่เที่ยง ทุกขังคือเป็นทุกข์ และอนัตตาคือไม่มีแก่นสารถาวร ปัญญาความรู้ลึกเช่นนี้ช่วยให้ผู้นำและผู้บริหารสามารถใช้คนให้เหมาะกับงานเพราะเขาอ่านคนออก บอกคนได้ ใช้คนเป็น เห็นคนชัด

ที่ว่า **กำลังปัญญาประเสริฐกว่ากำลังทั้งหลาย** หมายความว่าผู้นำและผู้บริหารที่มีกำลังปัญญาสนับสนุนแม้จะมีกำลังกาย กำลังทรัพย์ หรือกำลังบริวารน้อยกว่าย่อมสามารถเอาชนะเหนือคู่แข่งที่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ หรือกำลังบริวารมากกว่าได้ ดังเรื่องกระต่ายกับช้างซึ่งขอรับพระราชทานสาธกดังต่อไปนี้

อดีตกาลนานมาแล้ว กระต่ายฝูงหนึ่งอาศัยอยู่ใกล้สระน้ำขนาดใหญ่ในป่าแห่งหนึ่ง กระต่ายฝูงนี้อาศัยดื่มน้ำในสระอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จนกระทั่งวันหนึ่งช้างโขลงหนึ่งอพยพหนีภัยแล้งจากที่อื่นมาอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงและลงไปดื่มน้ำในสระนั้น เวลาช้างทั้งหลายเดินไปยังสระน้ำได้เหยียบลงไปบนโพรงกระต่ายทำให้กระต่ายหลายตัวถึงแก่ความตาย ฝูงกระต่ายประชุมกันแล้วมีมติว่าจะอพยพหนีโขลงช้างไปอยู่ที่อื่น แต่กระต่ายหัวหน้าฝูงขอร้องให้กระต่ายทุกตัวอดทนรอไปก่อน กระต่ายหัวหน้าฝูงประกาศว่าตนเองจะใช้กำลังปัญญาขับไล่โขลงช้างให้เป็นฝ่ายอพยพหนีไปให้จงได้ กระต่ายทั้งหลายต่างสงสัยว่าหัวหน้าตัวเล็กจะขับไล่ช้างตัวใหญ่ให้หนีไปได้อย่างไร

วันต่อมา กระต่ายผู้เป็นหัวหน้าฝูงนั้นได้ไปนั่งรออยู่บนก้อนหินขนาดใหญ่จนกระทั่งโขลงช้างเดินผ่านมา กระต่ายได้กล่าวกับพญาช้างหัวหน้าโขลงว่า ฝูงกระต่ายของตนเป็นที่โปรดปรานของเทพจันทราดังจะเห็นได้ว่าภาพกระต่ายประทับอยู่บนดวงจันทร์ บัดนี้ เทพจันทราพิโรธโขลงช้างที่เหยียบย่ำทำลายฝูงกระต่ายจึงจะสาปแช่งให้โขลงช้างประสบความพินาศวอดวาย พญาช้างฟังแล้วตกใจมาก ขอให้กระต่ายพาตนไปพบเทพจันทราเพื่อขอขมาที่ช้างทำผิดต่อฝูงกระต่าย กระต่ายจึงนัดให้พญาช้างไปพบเทพจันทราที่สระน้ำในเวลากลางคืน

ตกเวลากลางคืนที่พระจันทร์เต็มดวง พญาช้างและกระต่ายน้อยได้ไปพบกันที่ริมสระน้ำ กระต่ายบอกให้พญาช้างเพ่งมองไป

ที่สระน้ำ ช้างมองเห็นเงาพระจันทร์ปรากฏอยู่ในสระน้ำซึ่งมีภาพกระต่ายอยู่กลางดวงจันทร์ด้วย พญาช้างจึงเชื่อว่ากระต่ายเป็นที่โปรดปรานของเทพจันทราจริง และในทันใดนั้นเงาของพระจันทร์ได้กระเพื่อมไปมาตามแรงลม กระต่ายบอกพญาช้างว่า เทพจันทรากำลังพิโรธโขลงช้าง ดังนั้น ภาพดวงจันทร์จึงสั่นไปมา เห็นทีช้างทั้งหมดจะต้องพินาศวอดวายในครั้งนี้เป็นแน่ พญาช้างรู้สึกตกใจกลัวจึงรีบขอขมาต่อเทพจันทราและสัญญาว่าจะพาโขลงช้างอพยพไปอยู่ที่อื่นจากนั้น โขลงช้างได้พากันอพยพไปอยู่ที่อื่นโดยไม่กลับมาที่สระน้ำนั้นอีกเลย ฝูงกระต่ายจึงอยู่เป็นสุขสืบมา ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยกำลังปัญญาของกระต่ายหัวหน้าฝูงซึ่งแม้จะตัวเล็กกว่าแต่ก็สามารถขับไล่บรรดาช้างตัวใหญ่ให้หนีไปได้ นั่นแสดงว่า กำลังปัญญาประเสริฐกว่ากำลังทั้งหลาย

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบริหารกิจการพระศาสนาด้วยพระกำลังปัญญา จึงทรงดำรงมั่นอยู่ในฐานะพระผู้นำและผู้บริหารสูงสุดของพุทธบริษัททั้งชาวไทยและชาวโลกต่อเนื่องมาเป็นเวลานานถึง ๒๔ ปี สมดังสร้อยพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า "**สรรพคณิศรมหาประธานาธิบดี**" ซึ่งหมายความว่า "**ทรงเป็นประธานผู้เป็นใหญ่เหนือหัวหน้าคณะทั้งปวง**" ด้วยเหตุนี้ ในการจัดงานวิสาขบูชาโลก ณ ศูนย์การประชุมสหประชาชาติที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพในเดือนพฤษภาคมที่จะถึงนี้ พระสังฆราช ประมุขสงฆ์และผู้นำ

ชาวพุทธทั่วโลกได้มีมติเป็นสมานฉันท์ว่าจะมาประชุมร่วมกันเพื่อเจริญพระพุทธมนต์นานาชาติถวายพระพรชัยมงคลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศไทย ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชันษา ๑๐๐ ปี

การจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒๔ ปี การสถาปนา เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในวันนี้เป็นส่วนเบื้องต้นของงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี ที่คณะรัฐบาล คณะสงฆ์และประชาชนได้พร้อมใจกันจัดขึ้นตั้งแต่วันนี้ไปจนถึงสิ้นปี ๒๕๕๖ นับเป็นการแสดงออกซึ่งกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อองค์พระสังฆบิดรด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ซึ่งจะนำความเจริญวัฒนาสถาพรมาสู่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์โดยส่วนเดียว สมดังพระบาลีในมหาปรินิพพานสูตรที่ว่า **เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา เต สกฺกริสฺสนฺติ ครุกริสฺสสนฺติ** เป็นต้น แปลความว่า *พวกภิกษุจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ รัตตัญญูคือมีพรรษายุกาลมาก บวชมานาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่ตราบใด พึงหวังได้ว่าจะมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมตราบนั้น*

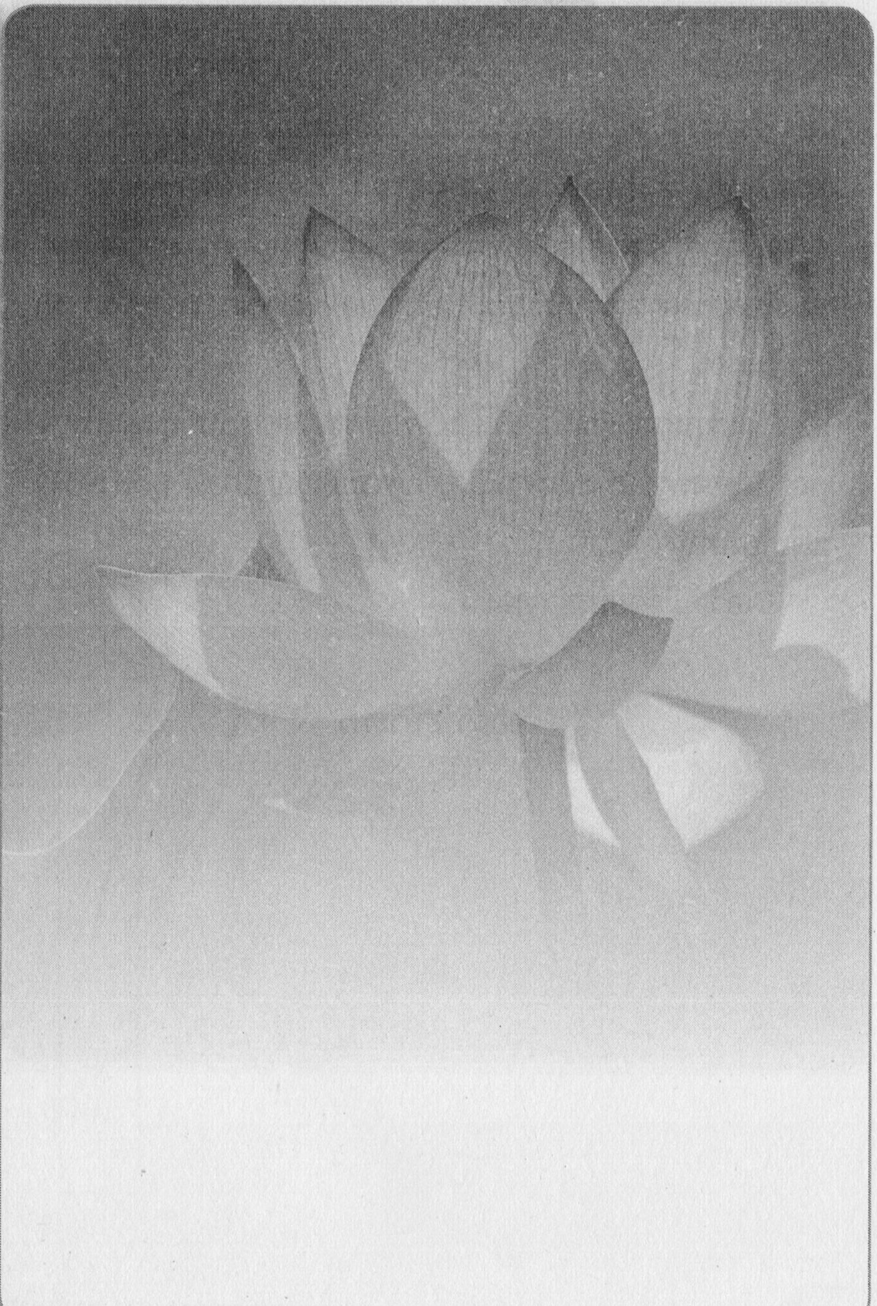
สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กอปรด้วยพระราชศรัทธาและพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ได้พระราชทานพระมหากรุณาให้การจัดงานบำเพ็ญกุศล ๒๔ ปี

การสถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขออำนาจพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีในหมู่สงฆ์ทั้งปวงนี้จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ศุภผลเป็นพระพรชัยมงคลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมพระราชเจตนาปรารภทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในปัญญาปริหารกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

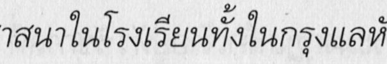
เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

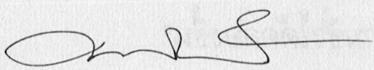
หลักสูตรธรรมศึกษายังถือเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงปรารถนาจะให้คณะสงฆ์ออกไปช่วยสอนธรรมแก่เด็กและเยาวชนมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๑ ความตอนหนึ่งว่า

"เรื่องการศึกษานี้ขอให้ทรงช่วยคิดให้มาก ๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อย่าตัดช่องไปแต่การข้างวัด อีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงแลหัวเมืองจะให้มีขึ้นให้มีความวิตกไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตามคงจะหันไปทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อยก็โกงไม่ใคร่คล่องฤๅโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงคล่องขึ้นและโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีและคนชั่ว เป็นแต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น"

"ในอดีตที่ผ่านมาไม่มีพระสงฆ์ไทยรูปใดจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้ครอบคลุมทั้งระบบเท่ากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ข้อนี้ชวนให้นึกถึงพุทธพจน์ที่ว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว กุเล ชายมาโน พหุชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ** แปลความว่า *ภิกษุทั้งหลาย สัปบุรุษคือคนดีเมื่อเกิดในตระกูล ย่อมเป็นอยู่เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่คนเป็นอันมาก* สมดังบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ที่ว่า

ประวัติวีรบุรุษไซร้ เตือนใจ เรานา
ว่าอาจจักยังชนม์ เลิศได้
แลยามจะบรรลัย ทิ้งซึ่ง
รอยบาทเหยียบแน่นไว้ แทบพื้นทรายสมัย"

ภาคผนวก

กาลานุกรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเป็นมา

พุทธศักราช ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายการบอกพระปริยัติธรรมจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ไปตั้งที่วัดมหาธาตุ เพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย และโปรดให้เรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” และในวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๓๒ มหาธาตุวิทยาลัยได้เปิดการศึกษาอย่างเป็นทางการ

วันที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานเปลี่ยนนาม "มหาธาตุวิทยาลัย" เป็น "มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย" เพื่อเป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์

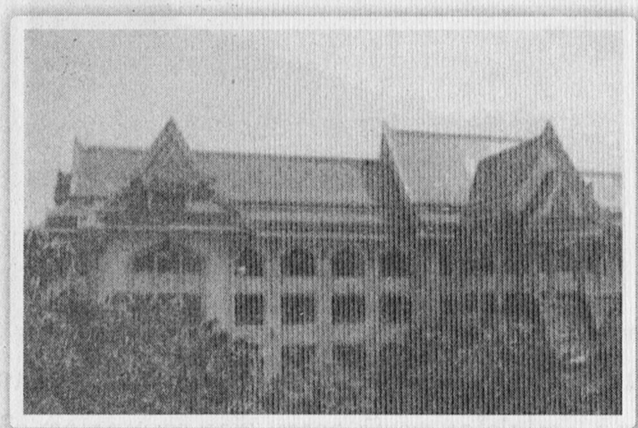

วันที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๐ พระเถรานุเถระฝ่ายมหานิกาย ๕๗ รูป นำโดย พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ประชุมกันที่ตำหนักสมเด็จฯ วัดมหาธาตุ ได้ข้อยุติร่วมกันให้เปิดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัย จึงได้ประกาศใช้ระเบียบมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๙๐

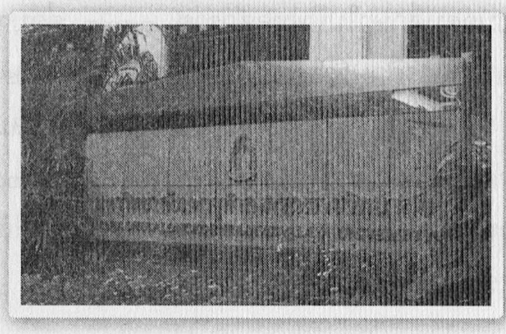
วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๐ เปิดการศึกษาชั้นอบรมพื้นฐานและเตรียมอุดมศึกษาในปีพุทธศักราช ๒๔๙๓ ต่อมา ได้ตั้งคณะพุทธศาสตร์ โดยเปิดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในปีการศึกษา ๒๔๙๔

วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่ง เรื่อง การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๑๒ ให้การศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดมหาธาตุ เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์

วันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เริ่มขยายการศึกษาไปสู่ภูมิภาคโดยตั้งวิทยาเขตหนองคายขึ้นเป็นแห่งแรกที่จังหวัดหนองคาย ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๕๕๕) ส่วนกลางมีส่วนงานระดับคณะ สถาบัน และสำนัก ๑๐ ส่วนงาน มีวิทยาเขต ๑๐ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ๙ แห่ง สถาบันสมทบ ๗ แห่ง โครงการขยายห้องเรียน ๘ แห่ง และหน่วยวิทยบริการ ๑๘ แห่ง

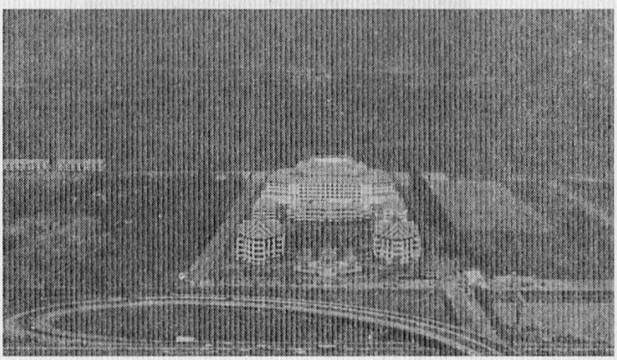

วันที่ ๒๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๗ ได้มีการตราพระราชกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา กำหนดให้ผู้สำเร็จหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี

วันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำหนดให้มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคล มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

วันที่ ๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร รับพระราชทานโฉนดที่ดินจำนวน ๘๔ ไร่ ๑ งาน ๓๗ ตารางวา ณ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งนายแพทย์รัศมี คุณหญิงสมปอง วรรณิสสร ถวายแก่มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์โครงการก่อสร้างที่ทำการแห่งใหม่ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีและคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างที่ทำการแห่งใหม่ของมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งจัดซื้อที่ดินเพิ่มเติม ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๕๕๖) มีเนื้อที่ทั้งหมดรวม ๓๒๕ ไร่

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๔ ขยายการศึกษาไปยังต่างประเทศ โดยรับวิทยาลัยพุทธศาสนาดองกุก ชอนบอบ ประเทศเกาหลีใต้เข้าเป็นสถาบันสมทบเป็นแห่งแรก ปัจจุบันมีสถาบันสมทบในต่างประเทศ ๗ แห่ง

วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยได้ย้ายที่ทำการจากวัดมหาธาตุและวัดศรีสุดาราม กรุงเทพมหานคร มายังที่ทำการแห่งใหม่ ณ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดที่ทำการแห่งใหม่ของมหาวิทยาลัย ณ ตำบลลำไทร อำเภอ วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างเป็นทางการ

วันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดพิธีประสาทปริญญาแก่พุทธศาสตรบัณฑิตเป็นครั้งแรก ณ อาคารหอประชุม มวก.๔๘ พรรษา มหาวชิราลงกรณ

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานผ้าพระกฐินให้ ดร.สนธยา กล่อมเปลี่ยน น้อมนำไปทอดถวาย ณ อุโบสถกลางน้ำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นครั้งแรก

สุภาษิต ปณิธาน ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์มหาวิทยาลัย และอัตลักษณ์ของบัณฑิต

สุภาษิต

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก

ปณิธาน

เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง สำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์

ปรัชญา

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

วิสัยทัศน์

มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน

พันธกิจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มุ่งปฏิบัติพันธกิจสำคัญในฐานะสถาบันอุดมศึกษาที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล โดยจัดการเรียนการสอนในลักษณะของการนำความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งมีสาระสำคัญ ๕ ด้าน ดังนี้

๑) มุ่งเน้นการสร้างบัณฑิตและบุคลากรที่ผ่านการศึกษาอบรมเป็นผู้มีคุณธรรมนำความรู้ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญา มีโลกทัศน์กว้างไกล มีความสามารถและทักษะในการแก้ปัญหา มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคม

๒) มุ่งส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าวิจัยให้ก้าวไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนามนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและสันติสุข รวมทั้งการสร้างเครือข่ายกับสถาบันที่มีชื่อเสียงทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อพัฒนาคุณภาพของนักวิจัยให้นำไปสู่ความเป็นสากล

๓) มุ่งเน้นการให้บริการทางวิชาการในรูปแบบที่หลากหลาย มีการบริการเพื่อให้พัฒนาพระพุทธศาสนา พัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน มีความมุ่งมั่นในการให้การบริการวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาแก่คณะสงฆ์และสังคม รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ และความร่วมมืออันดีระหว่างพุทธศาสนิกชนในระดับชาติและนานาชาติ

๔) มุ่งส่งเสริมการศึกษาผสมผสานทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมในประชาคมโลกด้านพระพุทธศาสนา โดยการทะนุบำรุงและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย เป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การรักษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในประชาคมโลกอย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี เพื่อเป็นการสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กรและสังคม

๕) ปรับปรุงโครงสร้างองค์กร ปรับปรุงกฎระเบียบ การบริหาร และพัฒนาบุคลากร ให้เกิดการบริหารการเปลี่ยนแปลง โดยยึดหลักการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล

เอกลักษณ์มหาวิทยาลัย

บริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

อัตลักษณ์มหาวิทยาลัย

ประยุกต์พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

อัตลักษณ์บัณฑิต

มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา

การสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย อยุธยา

ด้วยสถานที่ตั้งเดิมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร และวัดศรีสุดารามวรวิหาร แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ยังไม่เอื้อต่อการที่จะให้การศึกษาแก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างเพียงพอ และไม่สะดวกในการติดตั้งวัสดุอุปกรณ์ด้านเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ **พระพรหมบัณฑิต** (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปปัจจุบัน จึงมีแนวคิดที่จะหาสถานที่สร้างศูนย์กลางของมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ ให้สามารถรองรับการขยายตัวของกิจการมหาวิทยาลัยในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งประจวบเหมาะพอดี เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ **นายแพทย์รัศมี คุณหญิงสมปอง วรรณิสสร** มีความจำนงที่จะถวายที่ดินโฉนดเลขที่ ๗๘๘๘ และ ๗๘๘๙ จำนวน ๘๔ ไร่ ๑ งาน ๓๗ ตารางวา ณ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อมาวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ดำเนินการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่มหาวิทยาลัย ณ สำนักงานที่ดินอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทูลเกล้าฯ ถวายที่ดิน

ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำโดย **พระสุเมธาธิบดี** (บุญเลิศ ทตฺตสุทฺธิมหาเถร) นายกสภามหาวิทยาลัยในขณะนั้น

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีในขณะนั้น พร้อมด้วยนายแพทย์รัศมี คุณหญิงสมปอง วรรณิสสร ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทูลเกล้าฯ ถวายโฉนดที่ดินทั้ง ๒ แปลง เพื่อพระราชทานแก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารสถานที่แห่งใหม่ของมหาวิทยาลัยสืบไป

การวางแผนก่อสร้างมหาวิทยาลัย

เพื่อให้การก่อสร้างอาคารสถานที่แห่งใหม่ ของมหาวิทยาลัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้บริจาคที่ดิน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้ลงนามในคำสั่งที่ ๑๗๒/๒๕๔๒ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทและพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีคณะกรรมการจำนวน ๒๐ รูป/คน เมื่อจัดทำแผนแม่บทและพัฒนามหาวิทยาลัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว โครงการก่อสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

พิธีวางศิลาฤกษ์

วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานพิธีวางศิลาฤกษ์โครงการก่อสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยทรงวางศิลาฤกษ์ อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา (อาคารสำนักงานอธิการบดี) ยังความปลื้มปีติแก่คณะผู้บริหาร

คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย และสาธุชนทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง มีพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไปถวายการต้อนรับและร่วมบำเพ็ญบุญครั้งนี้จำนวนมาก

อาคารพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎก

พิธีวางศิลาฤกษ์โครงการก่อสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย อยุธยา ยังผลให้ประชาชนที่ไปร่วมงานจำนวนมากเกิดศรัทธาในการส่งเสริมการศึกษาทางพระพุทธศาสนา โดย **ดร.ยุวรี เอื้อกาญจนวิไล** ประธานกรรมการบริษัทฟิชเชอร์ริ่งโคลด์สโตริจ จำกัด ได้แจ้งความจำนงบริจาคเงิน ๓๙ ล้านบาท เพื่อเป็นทุนก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎก โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎกฉบับต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ

การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎกได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยมี **พระราชพิพัฒน์โกศล** เจ้าอาวาสวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างและดูแลรับผิดชอบ มีคณะกรรมการที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจรับงาน โดยมีพระครูปริยัติรัตนาภรณ์ (โกวิทย์ สิริวณฺโณ) เป็นประธานกรรมการ หลังการก่อสร้างเสร็จสิ้นสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยได้จัดพิธีมอบอาคารเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘ พร้อมกันนี้ ได้ประกอบพิธีประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่อัญเชิญมาจากเมืองแคนดี ประเทศศรีลังกา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย อยุธยา โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์

(เกี่ยว อุปเสณมหาเถร) ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และ ฯพณฯ ศ.ดร.วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานฝ่ายฆราวาส

อาคารพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎก เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ศิลปะไทยโบราณสมัยอยุธยา พื้นที่ใช้สอยภายในบริเวณห้องชั้นใต้ดิน จากด้านหน้าถึงด้านหลังยาว ๔๑ เมตร จากด้านซ้ายไป ด้านขวา ยาว ๓๙ เมตร ลักษณะอาคารเป็นห้องโถง มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา และด้านหน้าประดิษฐาน พระบรมรูป รัชกาลที่ ๕

อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา (อาคารสำนักงานอธิการบดี)

อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา (อาคารสำนักงานอธิการบดี) เกิดขึ้นจากการที่มหาวิทยาลัย ได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ การดำเนินการก่อสร้างเริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ งบประมาณที่ใช้ก่อสร้าง จำนวน ๗๘ ล้านบาท จากการบริจาคของประชาชนทั่วไป โดยมี **พระราชพิพัฒน์โกศล** เจ้าอาวาสวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นประธานดำเนินการก่อสร้าง มีคณะกรรมการ ที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจรับงาน โดยมีพระครูปริยัติรัตนาภรณ์ (โกวิทย์ สิริวณฺโณ) เป็นประธานกรรมการ หลังการก่อสร้างเสร็จสิ้น ได้ประกอบพิธีมอบถวายอาคารเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘

อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา (อาคารสำนักงานอธิการบดี) เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงไทยประยุกต์ สูง ๔ ชั้น มีพื้นที่ใช้สอย ๖,๕๓๔ ตารางเมตร รูปทรงของอาคารมาจาก แนวคิดที่ต้องการสืบทอดรูปทรงอาคารหลังเดิมที่วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร และเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย อยุธยา ปัจจุบัน อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา ชั้นที่ ๑-๓ เป็นสำนักงานอธิการบดีและส่วนงานในสังกัด และชั้นที่ ๔ เป็นห้องประชุม แบ่งเป็น ๒ ห้อง คือ ห้องประชุมมุก และห้องประชุมหินอ่อน

สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ

อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นอาคารที่จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางการเก็บรวบรวม ข้อมูล และบริการทางการศึกษาทั้งด้านเอกสาร ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ตลอดจนศูนย์เครือข่ายระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของมหาวิทยาลัย เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กลักษณะทรงไทยประยุกต์ สูง ๔ ชั้น มีพื้นที่ใช้สอย ๖,๕๓๔ ตารางเมตร

การดำเนินการก่อสร้างเริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับความอุปถัมภ์ค่าก่อสร้างและการกำกับควบคุมการก่อสร้างจาก **สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญมหาเถร)** เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๗๕ ล้านบาท ในนามมูลนิธิหลวงพ่อวัดปากน้ำ โดยคณะกรรมการที่มหาวิทยาลัย แต่งตั้งมีพระครูปริยัติรัตนาภรณ์ (โกวิทย์ สิริวณฺโณ) เป็นประธานกรรมการเป็นผู้ตรวจรับงาน

อาคาร ๗๒ ปี พระวิสุทธาธิบดี (อาคารหอฉัน)

อาคาร ๗๒ ปี พระวิสุทธาธิบดี (อาคารหอฉัน) เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ฉันภัตตาหารสำหรับคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ พระนิสิต และเป็นสถานที่รับประทานอาหารของคณาจารย์ และนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ เป็นอาคารลักษณะทรงไทยประยุกต์ สูง ๔ ชั้น คอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๖๖ เมตร ยาว ๖๖ เมตร สูง ๑๗.๕ เมตร พื้นที่ใช้สอย ๑๔,๙๓๓ ตารางเมตร

การก่อสร้างได้รับความอุปถัมภ์งบประมาณจาก**เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารีมหาเถร)** เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม กรรมการมหาเถรสมาคม จำนวน ๙๔,๘๒๘,๑๕๔ บาท (เก้าสิบสี่ล้านแปดแสนสองหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยห้าสิบสี่บาทถ้วน) โดยมีนายสิทธิกร บุญฉิมเป็นประธานในการจัดหาทุนการก่อสร้าง

อาคารหอพักอาคันตุกะ (อาคาร ๙๒ ปี ปัญญานันทะ)

อาคารหอพักอาคันตุกะ หรืออาคาร ๙๒ ปี ปัญญานันทะ เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่รองรับอาคันตุกะที่มาเยี่ยมมหาวิทยาลัย ลักษณะ เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ มีพื้นที่การใช้สอย ๓,๘๘๔.๔๐ ตารางเมตร สูง ๔ ชั้น จำนวน ๘๐ ห้อง ได้รับความอุปถัมภ์งบประมาณก่อสร้างจาก **พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)** จำนวน ๕๐,๓๐๖,๗๙๐ บาท ควบคุมดูแลโดยบริษัทที่ปรึกษาของลูกศิษย์หลวงพ่อปัญญานันทะ ตรวจรับงานโดยคณะกรรมการที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้ง มี พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พฺรหฺมรํสี) เป็นประธานกรรมการ

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ มีพิธีมอบอาคารรับรองอาคันตุกะ (อาคาร ๙๒ ปี ปัญญานันทะ)

อาคารเรียนรวม

อาคารเรียนรวม เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสำนักงานของคณะต่างๆ และห้องเรียนสำหรับนิสิต งบประมาณในการดำเนินการก่อสร้างทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล จำนวน ๓๓๗ ล้านบาท งบที่เหลือเป็นเงินจากผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทั่วไป รวมจำนวนเงินค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๔๑๔,๗๗๑,๔๐๗ บาท โดยเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร) มาเป็นประธานในการตอกเสาเข็ม มีคณะกรรมการที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจรับงาน โดยมี พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พฺรหฺมรํสี) เป็นประธานกรรมการ

อาคารเรียนรวมเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทรง ๘ เหลี่ยม สูง ๖ ชั้น พื้นที่ใช้สอย ๓๕,๐๐๐ ตารางเมตร จำนวน ๘ อาคาร ติดต่อกัน โดยได้จัดแบ่งเป็นอาคารสำนักงาน ๔ อาคาร และอาคารเรียน ๔ อาคาร

อาคารมหาจุฬาบรรณาคาร ๑๕๐ พรรษา สมเด็จพระปิยมหาราช

อาคารมหาจุฬาบรรณาคาร เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่จำหน่ายพระไตรปิฎก หนังสือ ธรรมะ หนังสือปรัชญา ศาสนา และหนังสือวิชาการทั่วไป เพื่อให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต และประชาชนทั่วไป เป็นอาคารคอนกรีต

เสริมเหล็กทรงไทยประยุกต์ สูง ๔ ชั้น กว้าง ๖๖ เมตร ยาว ๖๖ เมตร สูง ๑๗.๕ เมตร มีพื้นที่ใช้สอย ๑๔,๙๓๓ ตารางเมตร งบประมาณในการก่อสร้างจำนวน ๓๕ ล้านบาท โดยได้รับการบริจาคจาก **ตระกูลเตชะไกรศรี** มี **ดร.ศักดิ์ชัย-ดร.สุดาวรรณ เตชะไกรศรี** เป็นต้น เริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยมีวิศวกรที่ตระกูลเตชะไกรศรี ให้มาควบคุมดูแลการก่อสร้าง

อาคารหอพักนิสิต

อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ หลัง ลักษณะเป็นทรงไทยประยุกต์ สูง ๔ ชั้น ชั้นละ ๒๙ ห้อง รวมห้องพักแต่ละหลัง จำนวน ๑๑๖ ห้อง ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ๕๒ ล้านบาท งบที่เหลือเป็นเงินจากผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทั่วไป รวมจำนวนเงินค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๙๖,๗๘๐,๐๐๐ บาท มีพระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พฺรหฺมรํสี) เป็นประธานกรรมการตรวจรับงาน

อาคารหอประชุม มวก.๔๘ พรรษา

สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยขนาดใหญ่ ความจุประมาณ ๕,๐๐๐ ที่นั่ง พื้นที่ใช้สอย ๑๒,๐๐๐ ตารางเมตร มีห้องประชุมแบบ Conventional Hall เริ่มดำเนินการก่อสร้าง เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้าง และ**เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภทฺทจารีมหาเถร)** ร่วมกับคณะศิษย์วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร ได้ร่วมอุปถัมภ์การก่อสร้างอีก ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท รวมจำนวนเงินค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๓๔๐,๒๕๗,๕๘๙ บาท และรัฐบาลและคณะสงฆ์

ใช้เป็นสถานที่ประชุมชาวพุทธนานาชาติ เนื่องในวันวิสาขบูชา เมื่อ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓ เป็นต้นมา

อุโบสถกลางน้ำ

อุโบสถมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือเรียกว่า "อุโบสถกลางน้ำ" อุปถัมภ์การก่อสร้างโดย**พระพรหมมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฏ์** และคณะพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทมหาเถร) เป็นประธานประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ สร้างบนพื้นที่ ๑๖ ไร่ อุโบสถกลางน้ำ เป็นลักษณะทรงไทยประยุกต์ ๒ ชั้น อยู่กลางสระน้ำขนาดใหญ่ เนื้อที่ ๖ ไร่ พื้นที่ใช้สอยชั้นบน ๑๙๐ ตารางเมตร รองรับพระสงฆ์ได้ ๒๕๐ รูป และมีลานล้อมรอบอุโบสถ พื้นที่ใช้สอยชั้นล่างเป็นฐานอุโบสถ มีขนาดกว้าง ๓,๕๐๐ ตารางเมตร รองรับพระสงฆ์ได้ ๔,๐๐๐ รูป เพื่อใช้ทำสังฆกรรมอันเป็นกิจของสงฆ์ที่เป็นหมู่คณะจะพึงปฏิบัติร่วมกัน

การก่อสร้างได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องโดยหลวงพ่อปัญญานันทะ (พระพรหมมังคลาจารย์) จะเดินทางมาดูแลอย่างใกล้ชิด ต่อมาภายหลังหลวงพ่อมรณภาพ **พระธรรมวิมลโมลี** เจ้าคณะภาค ๑๗ และเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฏ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ได้มารับงานดูแลการก่อสร้างอุโบสถกลางน้ำต่อจากหลวงพ่อ ใช้งบประมาณในการก่อสร้างไปแล้วกว่า ๑๕๐ ล้านบาท ขณะนี้ได้อัญเชิญพระประธานไปประดิษฐานภายในอุโบสถ ประดิษฐานพระประจำวันเกิดรอบศาลาราย และจะปั้นรูปเหมือนหลวงพ่อขนาดเท่าตัวจริงไว้ให้พุทธศาสนิกชนสักการบูชาด้วย ปัจจุบัน ได้สร้าง

เสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะสงฆ์วัดชลประทานรังสฤษฎ์ได้ประกอบพิธีถวายอุโบสถกลางน้ำให้มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

หลวงพ่อพระพุทธโสธร

เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ **เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร เป็นประธานเททองหล่อหลวงพ่อพระพุทธโสธร ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิต และพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก

ต่อมา พิธีอัญเชิญหลวงพ่อโสธรองค์จำลอง ขนาดหน้าตัก ๑๐๘ นิ้ว จากจังหวัดฉะเชิงเทรา ล่องผ่านแม่น้ำบางปะกงและแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อมาประดิษฐานบริเวณท้องสนามหลวง ให้พุทธศาสนิกชนได้มาเคารพสักการะ และเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ระหว่างวันที่ ๒๗ ม.ค.-๕ ก.พ. ๒๕๔๗

เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๔๗ หลังจากที่ขบวนแห่หลวงพ่อโสธรองค์จำลองได้มาหยุดที่ท่าน้ำ หน้าศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ ได้มีประชาชนที่ทราบข่าวมาร่วมกราบไหว้สักการะและบริจาคเงินกันเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งในเวลา ๑๑.๐๙ น. ขบวนได้เคลื่อนออกจากท่าน้ำไปยังท่าราชวงศ์ กรุงเทพฯ ต่อไป ท่ามกลางเสียงประทัดดังลั่นกว่าหมื่นนัด

หลวงพ่อพระพุทธโสธรจำลองถูกอัญเชิญมาตั้งประดิษฐานที่สนามหลวง ในวันที่ ๒๗ มกราคม - ๕ กุมภาพันธ์นี้ หลังจากนั้นคณะสงฆ์ได้มาประกอบพิธีกรรมปลุกเสกและทำการเบิกเนตร จนกระทั่งในวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ได้อัญเชิญหลวงพ่อโสธรจำลอง ไปประดิษฐานที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๑ มหาวิทยาลัยได้อนุมัติโครงการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ เพื่อเป็นที่ศึกษาของพระภิกษุ และคฤหัสถ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นสถาบันวิจัย และได้ดำเนินการจัดซื้อที่ดิน จำนวน ๗๗ ไร่ ๒ งาน ๕๓ ตารางวา ซึ่งตั้งอยู่ติดกับที่ดินของมหาวิทยาลัยด้านทิศตะวันออก ต่อมามหาวิทยาลัยได้มีการร่างแผนแม่บทการก่อสร้างวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาความเหมาะสมด้านประโยชน์ใช้สอย ความสอดคล้องกับแผนแม่บทการก่อสร้างมหาวิทยาลัย โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล ปัจจุบันอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้าง ใกล้จะสำเร็จ

❑❑❑

สรุปผลการดำเนินการก่อสร้าง มจร. วังน้อย

ลำดับ	รายการ	งบประมาณ
๑.	อาคารเรียนรวม	๔๑๔,๗๗๑,๔๐๗
๕.	อาคารอเนกประสงค์ (หอประชุม มวก. ๔๘ พรรษา)	๓๔๐,๒๕๗,๕๘๙
๖.	ก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค	๑๒๐,๐๐๐,๐๐๐
๗.	อาคารที่พักนิสิต ๒ หลัง	๙๖,๗๘๐,๐๐๐
๘.	ครุภัณฑ์ประกอบอาคารเรียนรวม	๓๗,๐๐๐,๐๐๐
๙.	ครุภัณฑ์ประกอบอาคาร	๓๐,๐๐๐,๐๐๐
๑๒.	อาคารสำนักงานอธิการบดี	๗๘,๐๐๐,๐๐๐
๑๓.	อาคารสำนักหอสมุด และเทคโนโลยีสารสนเทศ	๗๕,๐๐๐,๐๐๐
๑๔.	อาคารอาคันตุกะ ๙๒ ปีปัญญานันทะ	๕๐,๓๐๖,๗๙๐
๑๕.	อาคารหอฉัน ๗๒ ปี พระวิสุทธาธิบดี	๙๔,๘๒๘,๑๕๔
๑๖.	อาคารมหาจุฬาบรรณาคาร ๑๕๐ พรรษา สมเด็จพระปิยมหาราช	๓๕,๐๐๐,๐๐๐
๑๗.	อาคารพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎก	๔๑,๐๐๐,๐๐๐
๑๘.	อาคารวรรณิสสร	๑,๒๐๐,๐๐๐
๑๙.	อุโบสถกลางน้ำ	๑๕๐,๐๐๐,๐๐๐
๒๐.	จัดซื้อที่ดินขยายพื้นที่ก่อสร้าง	๓๒๙,๘๒๒,๒๖๖
๒๒.	งานถมดิน/ปรับปรุงพื้นที่ ระยะที่ ๑ (พื้นที่ประมาณ ๘๔ ไร่)	๖๐,๐๐๐,๐๐๐
๒๓.	ก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค (ถนน) บนพื้นที่ ๘๔ ไร่	๓๐,๕๐๐,๐๐๐

ลำดับ	รายการ	งบประมาณ
๒๔.	งานออกแบบ	๑๒,๑๒๕,๐๐๐
๒๕.	ก่อสร้างลานจอดรถและถมดิน	๕๒,๐๐๐,๐๐๐
๒๖.	ก่อสร้างป้ายมหาวิทยาลัยงานถมดินและปรับภูมิทัศน์	๒๖,๐๐๐,๐๐๐
๒๘.	ค่าบริหารโครงการ/ค่าควบคุมงานก่อสร้าง	๖๐,๐๐๐,๐๐๐
	รวมงบประมาณ	**๒,๑๓๔,๕๙๑,๒๐๖**

ขอเชิญร่วมบริจาคทรัพย์
สนับสนุนการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

***

๑. ตั้งทุน, เพิ่มทุน, สะสมทุน มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
๒. สมทบทุนสร้างอาคารมหาวิทยาลัย มจร วังน้อย
๓. สมทบทุนสร้างพระอุโบสถกลางน้ำ มจร วังน้อย
๔. สมทบทุนซื้อที่ดินสร้างวัดและขยายพื้นที่ มจร วังน้อย
๕. สมทบกองทุนเผยแผ่ธรรมะ ทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์
๖. สมทบกองทุน ค่าภัตตาหาร, ค่าน้ำ, ค่าไฟ และค่ายารักษาโรค
๗. สมทบกองทุนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานพระนิสิต และประชาชนทั่วไป
๘. สมัครสมาชิกและต่ออายุสมาชิกนิตยสารพุทธจักร
๙. สนับสนุนกิจกรรมอื่นๆ ของมหาวิทยาลัย

รายการที่ ๑

บัญชีธนาคารทหารไทย ประเภทออมทรัพย์
สาขาสำนักราชดำเนิน
เลขบัญชี ๐๐๒-๒-๗๔๘๓-๐
ชื่อบัญชี "มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย"

รายการที่ ๒-๙

มีบัญชีธนาคาร ชื่อบัญชี
"มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย" ทุกบัญชี ดังนี้

❖ ธนาคารทหารไทย สำนักราชดำเนิน ออมทรัพย์
เลขที่บัญชี ๐๐๒-๒-๘๐๗๘๕-๓

❖ ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา (ย่อย) ท่าพระจันทร์ ออมทรัพย์
เลขที่บัญชี ๑๑๔-๒-๐๖๕๖๘-๗

❖ ธนาคารกรุงเทพ สาขาธนบุรี ออมทรัพย์
เลขที่บัญชี ๑๐๗-๐-๕๙๕๗๔-๗

❖ ธนาคารกรุงศรี สาขาลาดพร้าว ออมทรัพย์
เลขที่บัญชี ๑๐๖-๑-๒๐๘๑๔-๗

❖ ชื่อบัญชี "มจร. ทุนภัตตาหารนิสิต"
ธนาคารทหารไทย สาขาวังน้อย ออมทรัพย์
เลขที่บัญชี ๕๑๐-๒-๐๖๙๙๙-๓

หรือผู้มีจิตศรัทธา ติดต่อบริจาคด้วยตนเองได้ทุกวัน ที่ :-

๑. ฝ่ายธรรมวิจัย ห้อง ๑๐๖ ชั้น ๑ อาคารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร
ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ - ๒๐.๓๐ น. ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ
โทร. ๐๒-๒๒๑-๔๘๕๙, ๐๒-๒๒๖-๖๐๒๗

๒. ฝ่ายธรรมวิจัย สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา ตำบลลำไทร
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ - ๕

๓. ร้าน เซเว่น อีเลฟเว่น หรือ
ร้านที่มีสัญลักษณ์ เคาน์เตอร์ เซอร์วิส ทุกสาขา ทั่วประเทศ
ชื่อมูลนิธิ "มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย"

การบริจาคทุกครั้ง ทางมหาวิทยาลัยจะออกใบอนุโมทนาบัตร
สามารถนำไปลดหย่อนภาษีได้

ติดต่อ.. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ถึง ๕
๐๒-๖๒๓-๖๓๒๕, ๐๒-๒๒๒-๒๘๓๕
แฟ็กซ์ ๐๒-๒๒๖-๖๒๕๒, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๖
ตั้งแต่เวลา : ๐๘.๐๐ - ๒๐.๓๐ น.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)